

Livets spelregler

HANDLEDNING FÖR
TEMAARBETE I ÅRSKURS 3-5

BRÅ - centrum för kunskap om brott
och åtgärder mot brott
Brottsförebyggande rådet (BRÅ) verkar för att
brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället.
Det gör vi genom att ta fram fakta och
sprida kunskap om brottslighet,
brottsförebyggande arbete och rättsväsendets
reaktioner på brott.

**Utvecklingsarbetet med att ta fram denna lärarhandledning har skett i samverkan med en referensgrupp bestående av lärare och skolutbildare verksamma i berörda årskurser.
Niklas Odén - Links of Importance AB - har samordnat utvecklingsarbetet och är även handledningens huvudförfattare.
Medförfattare är Jan Andersson och Lars Alexandersson - BRÅ.**

**Referensgruppen bestod av:
Emma Widebro - Pilgrimsskolan
Renée Lundgren - Pilgrimsskolan
Kerstin Kaiheden - Västerholms Friskola
Kenneth Granberg - Nytorpsskolan
Elisabeth Lundqvist - Hammarbyskolan
Johan Rådmark - Framtidens skola**

**Produktion: Brottsförebyggande rådet, Information och förlag. Box 1386, 111 93 Stockholm
Telefon 08-401 87 00. Fax 08-411 90 75. E-post info@bra.se Internet www.bra.se
ISSN 1100-6676. ISBN 91-38-32133-5
Design och grafisk formgivning: Prospect Communication/Idéhuset
Illustrationer: Anne Rooslien
Tryck: Edita Norstedts 2004
© Brottsförebyggande rådet**

Livets spelregler

HANDLEDNING FÖR
TEMAARBETE I ÅRSKURS 3-5

Innehåll

- Förord
- Inledning
- Presentation av handledningens teman
- Temanas förankring i skolans uppdrag och styrdokument
- Metodisk uppbyggnad av ett tema
- Planering och handledning

Teman

1. Livets spelregler
2. Trygghet och otrygghet
3. Retas, slåss och vara elak
4. Stjåla
5. Förstöra

Bilagor

- Bilaga 1. Elevens planering
- Bilaga 2. Elevens handlingsplan
- Bilaga 3. Lagar och vanliga påföljder

Förord

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) är en myndighet under Justitiedepartementet. BRÅ:s uppgift är att främja brottsförebyggande arbete genom utveckling, utvärdering, forskning och information inom det kriminalpolitiska området. BRÅ ansvarar också för Sveriges officiella kriminalstatistik. Mer information om vad BRÅ arbetar med finns på Internetadressen www.bra.se. Där finns också statistik och annan information om brott, brottslighet och brottsförebyggande arbete runt om i landet.

Barn och ungdomar är en viktig målgrupp för BRÅ. Det är under uppväxtåren de grundläggande värderingarna om vad som är rätt och fel etableras. Skolan är därför en viktig arena för det brottsförebyggande arbetet och för att stärka barns och ungdomars band till det demokratiska samhället. BRÅ har därför startat ett projekt som syftar till att producera ett undervisningsmaterial som kan användas i skolor för att stimulera elever att studera och diskutera frågor som har att göra med brott och straff, rätt och fel, etik och moral m.m. År 2002 kom första delen av *du & jag – rätt & fel ut*. Det var en lärarhandledning som vände sig till årskurs 6–9, medan denna del vänder sig till årskurs 3–5. Huvudförfattare till båda delarna är Niklas Odén.

Det är vår förhoppning att denna lärarhandledning kommer till nytta i skolor och att den kommer att fungera som en konkretisering av skolornas arbete med värdegrundsfrågor.

Jan Andersson
Generaldirektör

Lars Alexandersson
Enhetschef

Inledning

Denna lärarhandledning innehåller övningar och frågeställningar för ämnesövergripande temaarbeten om frågor som berör vårt samhälles värdegrund, regel- och normsystem. Handledningens innehåll är anpassat för årskurserna 3–5 i grundskolan. Materialet kan ses som ett "smörgåsbord", att utgå från eller att bygga vidare på. Materialet är även uppbyggt så att det ska stimulera till konkreta handlingar i skolan, såväl bland skolpersonal som bland elever. På så sätt kan materialet vara ett stöd för den skola som strävar efter en verksamhet byggd på en tydlig värdegrund. Frågeställningarna som berörs omfattar de flesta skolämnena. Ta chansen att använda detta material som en inspirationskälla i arbetet med att integrera värdegrundsfrågorna i så många skolämnena som möjligt!

Presentation av handledningens teman

1. Livets spelregler

Temat berör frågor om regler, normer och lagar. Frågeställningarna tar sin ansats i elevernas vardag för att sedan gå vidare till att undersöka samhällets regler och lagar. Hur hänger detta ihop? Och vilka regler ska vi ha i vår klass? Temat kan användas som verktyg i arbetet med att ta fram gemensamma regler i en skola eller i en klass.

2. Trygghet och otrygghet

Temat tar sitt avstamp i FN:s barnkonvention. Eleverna ges möjlighet att undersöka olika faktorer som påverkar deras och andras känsla av trygghet respektive otrygghet i hemmiljön, skolmiljön och i det närsamhälle barnen lever. Temat kan användas för att identifiera och eventuellt förändra de faktorer i skolmiljön som påverkar deras trygghet respektive otrygghet.

3. Retas, slåss och vara elak

Temat berör frågor om mobbningsproblematiken. Eleverna ges möjlighet att undersöka, analysera och diskutera vad som är ett juste beteende gentemot kamrater. De får även tillfälle att undersöka, jämföra och reflektera över hur vuxenvärlden och samhället ser på att exempelvis slå eller kränka någon. Temat kan användas som ett verktyg för att upprätta ett gemensamt förhållningssätt och regelsystem för skolan vad gäller mobbningsfrågorna.

4. Stjåla

Temat berör frågor om stöld. Var går gränsen mellan att låna och att stjåla? Får man ta det man hittar? Eleverna får här möjlighet att undersöka sina, andras och samhällets normer för vad som är OK och vad som inte är OK. De ges även möjlighet att undersöka och reflektera över de konsekvenser en stöld kan få. Det finns alltid någon som drabbas, även när man tar från en "ansiktslös" skola eller affär.

5. Förstöra

Temat berör frågor om skadegörelse och klotter. Eleverna får här möjlighet att undersöka sina och andras normer för exempelvis klotter och graffiti. Vad får skadegörelse för konsekvenser? Även här finns det i förlängningen alltid någon som drabbas.

Temanas förankring i skolans uppdrag och styrdokument

Handledningens fem teman har samtliga stark förankring i såväl läroplan (Lpo-94) och kursplaner som i skollagen. Det råder inget som helst tvivel om att dessa teman har en viktig plats i skolans verksamhet och undervisning. Skolans värdegrund ska utgöra basen för allt arbete i skolan. Det får inte finnas motsägelser mellan de värden skolan bekänner sig till och den verksamhet som bedrivs inom skolan. Dock finns det alltid risk för att värdegrundsfrågorna kan komma bort i den ordinarie undervisningen om de inte är schemalagda. Använd denna handledning till att integrera värdegrundsfrågorna i den ordinarie ämnesundervisningen.

Exempel på ämnesintegrering

Nedan presenteras olika exempel på hur handledningens teman kan integreras i de olika skolämnena. Se exemplen som idégivare och inte som fastlagda mallar.

Svenska

Utgå från temats frågeställningar och studera litteratur, hemsidor och tidningsartiklar. Låt eleverna söka, sammanställa och återge information. Låt dem kontrollera källor. Låt dem skriva egna uppsatser, dikter, insändare och artiklar. Läs och översätt lagtexter. Formulera frågor till undersökningar, enkäter och intervjuer. Skapa rollspel och drama – gärna tillsammans med musik och slöjd.

Samhällskunskap

I detta ämne finns den tydligaste ämneskopplingen till handledningens teman. Studera demokratiska rättigheter och skyldigheter ända ner på individnivå i elevernas vardag.

Religion

Vad har olika religioner för rättsuppfattningar? Vad finns det för gemensamma fundament? Vad finns det för bakomliggande orsaker till vissa religiösa regler. Finns det spår av tio Guds bud i dagens lagar? Vad avsågs med "att vända andra kinden till"?

Historia

Studera hur det var förr i tiden genom att exempelvis intervjua mormor och morfar. Var barn tryggare eller otryggare i det gamla bondesamhället? Fanns klotter på 1800-talet? När kom den första lagen i Sverige och hur har regler och lagar ändrats genom århundradena?

Geografi

Gör en brottskarta eller otrygghetskarta över närområdet eller elevernas skolväg. Hur har barn i andra länder det? Vad styr deras trygghet och otrygghet? Finns det länder med exempelvis nästan ingen skadegörelse?

Biologi

Vad händer i kroppen när man blir arg? Hur påverkas kroppen om man blir retad? Eller om man känner sig otrygg? Hur påverkas kroppen av våld?

Matematik

Räkna på kostnaderna för våld, stölder och skadegörelse. Vad skulle pengarna kunna räcka till i stället? Gå i närkamp med brottsstatistiken.

Engelska

Studera och översätt lätta engelska texter som handlar om temat. För enklare diskussioner om värdegrundsfrågorna på engelska.

Idrott

I alla idrottsgrenar finns det regler. Diskutera dessa i förhållande till skolans och samhällets regler. Diskutera även vad det innebär att vara sportslig respektive fuskig. Låt gärna eleverna undersöka olika kampsporter och relatera detta till slagsmål i verkligheten när det gäller regler, konsekvenser med mera.

Slöjd, bild och musik

Berika och illustrera de olika temaarbetena med hjälp av de skapande ämnena slöjd, bild och musik. Bygg installationer och scenografi, sy dräkter till en föreställning, skapa en utställning och förstärk en temaredovisning med sång och musik. Men tänk även på att exempelvis bild med fördel kan vara en förbindelselänk mellan svenska, samhällskunskap, geografi och historia i ett bildanalytiskt arbete om exempelvis trygghetsfaktorer. Eller att analys av olika texter i musik kan ligga till grund för vidare undersökningar i svenska, engelska och samhällskunskap med flera ämnen.

Metodisk uppbyggnad av ett tema

Samtliga fem teman i denna lärarhandledning är uppbyggda enligt samma metodik. De bygger på den traditionella modellen – de kvalitativa utvecklingsfaserna – undersöka, analysera, värdera och handla. Målsättningen är att eleverna ska guidas genom de olika stegen. Metoden är vald för att den ger eleverna en fördjupad kunskap om temats problematik, möjlighet till personliga ställningstaganden och – inte minst – möjlighet att få handla i enlighet med de nyvunna kunskaperna. Härigenom blir eleverna själva aktörer i arbetet i stället för passiva mottagare som matas med information. Detta betyder i sin tur ett större engagemang, en större förståelse och en högre grad av efterlevnad gällande önskade värderingar och förhållningssätt. Och det är ju det skolans värdegrundsuppdrag går ut på.

Kortfakta

Vart och ett av handledningens fem teman inleds med en kort faktadel där temats utveckling och historik beskrivs. När det gäller temat trygghet och otrygghet består faktadelen av utdrag ur FN:s barnkonvention. I slutet av handledningen bifogas även de lagtexter som kan relateras till handledningens teman.

STARTERS

En "starter" är till för att väcka elevernas intresse för temat. Startern kan även användas till att sätta igång tankar om temats frågeställningar och problematik så att eleverna utifrån det kan hitta på egna frågor att arbeta vidare med. Efter avsnittet Kortfakta presenteras 1–3 historier som beskriver temats problematik. Till dessa historier finns ett antal frågor som eleverna kan utgå ifrån i sina arbeten. Här ges även förslag på andra sätt att starta temaarbetena.

Sedan följer ett antal förslag på frågeställningar och tillvägagångssätt, där man väljer det man tycker är bra och relevant. Pedagogen och eleverna tar ställning till hur mycket, eller hur lite, man vill använda sig av handledningens föreslagna frågor och tillvägagångssätt och hur mycket man vill utgå från egna idéer. Frågeställningarna är grupperade enligt arbetsprocessens utvecklingsfaser (se nedan) och indelade i två nivåer; en enklare och en lite svårare. Detta för att pedagogen tillsammans med eleverna ska kunna anpassa arbetet efter ålder och kunskaper.

UNDERSÖK OCH BESKRIV

Eleverna får utifrån handledningens och egna frågeställningar undersöka, inhämta och beskriva fakta. Frågeställningarna griper över ett antal olika skolämnen. De utgår från eleverna och deras skolas och närmiljöes verklighet och kopplar sedan vidare till samhället och dess regler och lagar. Föreslagna tillvägagångssätt är intervjuer och enkäter och att söka information i litteratur, medier och på Internet.

ANALYSERA OCH BEARBETA

Här går man vidare med att analysera och bearbeta orsaker, konsekvenser, samband och jämförelser, utifrån de kunskaper och erfarenheter som undersökandet och beskrivandet givit. Frågeställningarna griper även här över ett antal skolämnen. De föreslagna tillvägagångssätten är desamma som ovan men även diskussion kan vara ett verktyg i denna fas.

REFLEKTERA OCH VÄRDERA

Utifrån diskussions- och värderingsövningarna i handledningen får eleverna här reflektera över och diskutera vad de individuellt och som grupp anser om de kunskaper, sammanhang och problemställningar de har tillgodogjort sig under arbetets gång. Stanna inte på åsiktsnivå – försök få eleverna att formulera de egna värderingar som ligger till grund för deras ställningstaganden.

SAMMANSTÄLL OCH HANDLA

Slutligen får eleverna dokumentera, sammanställa och presentera sina nya erfarenheter och kunskaper. Låt gärna denna fas innehålla en stor del av elevaktivitet och utmynna i konkreta handlingar. I temat – Livets spelregler – kan arbetet exempelvis utmynna i en regelbok för klassen eller skolan. Detta är ett utmärkt tillfälle att göra eleverna delaktiga i framtagandet av regler, vilket är en framgångsfaktor när det gäller efterlevnaden av reglerna. Arbetet kan även resultera i en kampanj på skolan eller i närområdet tillsammans med den lokala affärsinnehavaren. Det viktiga är att eleverna ges möjlighet att visa upp sina nya kunskaper och handla i enlighet med dem. På så vis blir de aktörer i stället för passiva mottagare.

Planering och handledning

Innan eleverna sätter igång med sitt arbete kan de, med stöd av pedagogen, formulera en projektplan över sitt förestående arbete. Planen bör beskriva vilka frågeställningar de tänker undersöka, vilken metod de kommer att använda samt hur och när de tänker presentera sina resultat. Om temaarbete genomförs i grupparbetsform bör planen även klargöra gruppens respektive varje elevs enskilda ansvarsområde. Sist i detta kapitel bifogas exempel på hur sådana planer kan se ut. (Bilaga 1. Elevens planering och Bilaga 2. Elevens handlingsplan).

Om arbetet följer modellen med de kvalitativa utvecklingsnivåerna – Undersöka, Analysera, Värdera och Handla – kan eleven, enskilt eller i grupp, ta fram idéer på vad som kan göras på respektive nivå. Ibland, särskilt när arbetssättet är nytt, kan eleven behöva hjälp med att komma igång.

Att ge eleverna tid för den egna planeringen av arbetsområdet är viktigt. Elevens plan ska alltid vara i form av skriftlig dokumentation (se bifogade exempel i Bilaga 1. Elevens planering respektive Bilaga 2. Elevens handlingsplan) som går igenom tillsammans med läraren. Eleven kan då få ett eller annat tips för sin planering och läraren kan överblicka om eleven har gjort rimliga bedömningar när det gäller arbetets omfattning, tidsåtgång, valet av källor och redovisningsmetod. Det är även viktigt att se till att varje elevs arbete blir så allsidigt att eleven utvecklas i linje med målen i läroplan och kursplaner.

Var går gränsen mellan lärarroll och handledarroll? Det måste situationen utvisa. Läraren är en bland många källor till information. Ofta är det till exempel lämpligt att läraren hjälper eleverna med en introduktion till temat. När arbetet väl är igång kan läraren mer ta en handledarroll. Lärarens viktigaste uppgift som handledare är att försöka ha så god överblick som möjligt över elevernas arbeten. Det är viktigt att alla blir sedda, att ingen fastnar för länge vid en svårighet och att planeringen så långt som möjligt upprätthålls.

Att leda värderingsövningar

Denna handledning innehåller ett antal värderingsövningar. Dessa syftar till att medvetandegöra övningsdeltagaren om hans eller hennes åsikter och värderingar i den fråga som berörs. I värderingsövningarna får eleverna diskutera, analysera, granska och till sist argumentera för sina värderingar och ställningstaganden i de frågor som tas upp. Avsikten är att eleverna ska stärkas i sina värderingar och förhållningssätt och på så sätt ta ett större personligt ansvar för sitt agerande gentemot sig själva, kamrater och omvärld.

I värderingsövningar finns inga "rätta" svar. Var och en har rätt att ha just sina värderingar. Det är därför viktigt att den som leder övningen är neutral under övningens gång och inte fördömer ens de åsikter som kan låta stötande. Naturligtvis ska inte personangrepp och kränkningar tillåtas. Ställ följdfrågor så att eleverna får motivera sina åsikter, låt gärna andra övningsdeltagare med motsatta åsikter ställa frågor och argumentera för sin åsikt. Övningsledarens ansvar är att vara debattledare och med hjälp av väl valda följdfrågor skapa ett bra diskussionsklimat, där många olika åsikter kan brytas mot varann.

Samverkan med föräldrar och aktörer i närsamhället

Föräldrarna är barnens viktigaste normgivare. De allra flesta föräldrar tar det ansvaret och gör sitt bästa för att uppfostra sina barn i en god anda. I de fall det brister krävs att andra vuxna runt barnet går in och tar ett ansvar. I den bästa av världar samverkar de vuxna som finns runt barnen och där det brister kompenserar andra. Ett steg i den riktningen är att i största möjliga mån eftersträva samverkan och öppen dialog mellan skola, föräldrar och andra vuxna aktörer i barnens närhet. Skolan bör därför kontinuerligt bjuda in och involvera föräldrarna i elevernas arbete och vardag. Detta kan till exempel innebära att föräldrar bjuds in för att hålla lektioner utifrån sina speciella kompetensområden. Man kan också involvera föräldragruppen i framtagandet av regler för skolan och klassen. Under en "stökig" period kan man be föräldrar att medverka under ett antal skoldagar. Det kan också innebära att man diskuterar värdegrundsfrågornas betydelse i vardagen och hur man kan stötta varandra i de olika rollerna – föräldrarollen och utbildningsrollen. Detta material ger konkreta tips på hur föräldrarna kan involveras i arbetet med materialets teman och skolans värdegrundsarbete.

Aktörer i närsamhället

Skolan har en viktig roll eftersom skolan är den plats där vi i och med skolplikten kan nå alla unga människor. Det ger en unik möjlighet att påverka. Men skolan ska inte och kan inte ensam göra hela arbetet. Genom att öppna skolan gentemot lokalsamhället och bjuda in andra aktörer som bollplank, kunskapsförmedlare, stöd och handledare åt elever och skolpersonal, ökar möjligheten till ett bredare arbete med flera olika insatser. Detta ökar även möjligheten till ett "finmaskigare skyddsnät" för de barn och ungdomar som inte har det önskade stödet hemifrån.

Många barn är aktiva inom någon form av föreningsliv och många föreningar tar ett stort socialt ansvar. Inom föreningslivet fungerar många ledare som extra föräldrar och förebilder. Bjud in och involvera dessa i skolans arbete med värdegrundsfrågorna. Värdet av att barnen och ungdomarna möts av en gemensam värdegrund i skolan och på fritiden är stort. Därför är även personalen på fritidsgården viktig att ha med. Representanter för näringslivet i närområdet är ofta villiga att ställa upp på olika sätt. I vissa fall av ren självbevarelsedrift men oftast därför att man vill göra en samhällsin-sats. Det handlar ju om framtida kunder och framtida anställda. Bjud in och involvera de näringslivsrepresentanter ni har i ert närområde. De har mycket kunskap som kan berika undervisningen och det finns mycket stöd att få till de elever som har det svårt.

Kommunen i form av det lokala brottsförebyggande rådet, polisen, socialtjänsten, tjänstemän och politiker, har alla goda anledningar att föra en kontinuerlig dialog med skolan och eleverna. Bjud in och involvera dessa också. Pensionärsföreningar, intresseorganisationer och myndigheter är andra exempel på möjliga samverkanspartners.

Att ta kontakt

Diskutera och tänk igenom inom vilka områden ni i er skola i större utsträckning skulle vilja ha influenser, stöd och hjälp utifrån. Diskutera därefter vilka aktörer som finns i skolans närsamhälle och hur de skulle kunna tänkas bidra på olika sätt inom dessa områden. När kontakt tas, presentera de områden där skolan ser en möjlig samverkan och hur skolan skulle vilja att denna samverkan såg ut. Sammanställ därefter en kontaktlista som beskriver skolans samverkanspartners, deras områden, vad de kan tänka sig att bidra med och i vilken omfattning samt slutligen kontaktpersoner och kontaktuppgifter. På så sätt kan alla som arbetar i skolan få tillgång till dessa uppgifter.

1 TEMA

Livets spelregler

Kortfakta – Livets spelregler

I alla länder finns en strafflag, som är en samling av regler mot brott och de påföljder olika brott kan leda till. I Sverige kallas denna brottsbalken (BrB). Brottsbalken trädde i kraft år 1965. Tidigare fanns dessa regler samlade i 1884 års strafflag. De tidigast nedskrivna svenska lagarna finns i de så kallade Götalagarna, till exempel Västgötagen från 1200-talet.

Det finns dock många brott som inte finns upptagna i brottsbalken. Dessa finns i stället i vad man brukar benämna specialstraffrätten. Brottsbalken innehåller många av de så kallade traditionella brotten (t.ex. våldsbrott och stölder), medan specialstraffrätten innehåller många moderna brott (t.ex. narkotikabrott, trafikbrott och skattebrott).

Ett brott är en handling som är straffbar enligt lagen. Men det finns ju även handlingar som bryter mot det önskvärda, utan att de är brottsliga enligt lag. Prostitution är i vårt samhälle ett brott mot en norm, men inte ett lagbrott. Däremot är det från och med år 1999 förbjudet att köpa sexuella tjänster. Utöver normer som gäller alla (ramnormer) finns informella normer som ställer krav och förväntningar på olika grupper av individer. Normer kan anta formen av påbud ("du ska"), förbud ("du får inte") eller tillåtelse ("du får"). I ett kamratgäng kan det finnas särskilda regler för hur man ska bete sig i olika typer av situationer. Bryter man mot sin grupps regler kan man bli utesluten ur gruppen eller "varnad", till exempel genom att andra i gruppen visar sitt ogillande. Man talar i vissa sammanhang om subkulturer, det vill säga kulturer eller grupper som helt eller delvis bär på andra normer än omgivningen i övrigt. Väldigt tydliga exempel på sådana subkulturer är olika kriminella gäng.

Vad som är brottsligt skiljer sig mellan olika kulturer och varierar över tid. Även påföljderna skiljer sig åt. Vissa handlingar som tidigare var straffbelagda är nu inte brottsliga. Det betyder dock inte att handlingarna därför ses med gillande. Ett exempel på en avkriminaliserad handling är fylleri på allmän plats. Ett exempel på en handling som under 1980-talet blev kriminaliserad är bruk av narkotika.

Livets spelregler

Under hela vårt liv, från morgon till kväll, regleras våra relationer till andra människor och miljön runt omkring oss av regler och lagar. Att kunna förstå och förhålla sig till dessa livets spelregler är av största vikt för såväl individen själv som för hennes omgivning. Inte minst i skolan finns det många regler att förhålla sig till. En förutsättning för att eleverna ska följa reglerna är att de är delaktiga i att ta fram dem och även förstår reglerna i ett vidare samhällsperspektiv.

Skolans värdegrund och uppdrag

Skolan ska tillsammans med hemmen främja "elevernas harmoniska utveckling till ansvarskännande människor och samhällsmedlemmar" (§ 2 skollagen). Skolan har därför en viktig uppgift när det gäller att förmedla och förankra de värden som vårt samhällsliv vilar på (Lpo-94). Det är därför viktigt att ge eleverna möjlighet att förstå de argument som ligger bakom olika reglers och lagars tillkomst. Inte minst gäller det de regler som ska gälla i skolan. Den bästa regelefterlevnaden, både bland skolpersonal och elever, finns i skolor där skolpersonalen har ett tydligt och gemensamt förhållningssätt och där eleverna har varit involverade i arbetet med att ta fram reglerna.

Detta tema

Inom detta tema undersöker eleverna de regler och lagar som styr deras vardag. Hur hänger regler och lagar ihop? Vad finns det för motiv till olika regler? Och vad skulle hända om man tog bort några? Vem beslutar om regler i samhället, skolan, hemma och i kompisgänget? Vad händer om man bryter mot regler och lagar? Eleverna ges här möjlighet att söka kunskap om och värdera sin egen inställning till regler, olika lagar och demokrati. Slutligen ges verktyg för att eleverna tillsammans med de vuxna i skolan ska kunna formulera gemensamma regler för klassen eller skolan.

En "starter" är till för att väcka elevernas intresse för temat. Startern kan även användas till att sätta igång tankar om temats frågeställningar och problematik så att eleverna utifrån det kan hitta på egna frågor att arbeta vidare med. I detta tema ges förslag på två olika "starters", en historia uppdelad i fyra delar med tillhörande diskussionsfrågor och en inventeringsövning. Använd det eller de förslag som passar bäst i din klass.

Starter 1.

Alva och reglerna (del 1)

Alva vaknar med ett ryck. Hon vet redan innan hon tittar på klockan att hon har försovit sig. Mycket riktigt, om trettiofem minuter börjar hennes första lektion för dagen. Och fröken som är så noga med att man kommer i tid. Alva kastar på sig kläderna och rafsar ihop sina skolsaker i en ryggsäck och springer mot ytterdörren. Då ropar hennes mamma:

- Alva, har du ätit frukost.
- Nej, jag hinner inte, svarar Alva.
- Jo du lilla damen, det hinner du visst det. I det här huset har vi som regel att man äter frukost innan man går hemifrån, annars orkar du ingenting i skolan.
- Men mamma, jag hinner inte i tid till skolan och enligt skolans regler måste man komma i tid.
- Ät nu, så skjutsar jag dig med bilen, svarar Alvas mamma.

Alva äter frukost snabbt och reser sig sedan utan att ta bort sin disk.

- Var och en tar bort sin disk innan man går, säger mamma.

Alva suckar och vänder tillbaka till bordet och tar bort sin disk.

När Alva sedan ska ta på sig sina skor, får hon inte upp knuten på ena skon.

Alva svär och slänger skon i väggen. Mamma frågar då Alva vad det är för språk hon använder och hjälper henne sedan med att knyta upp skon.

När de sätter sig i bilen lyckas inte Alva knäppa bilbältet. Alva tänker att det är så nära till skolan att hon inte behöver knäppa bilbältet, men när mamma ser det så säger hon att hon inte åker en meter utan att Alva tar på sig bilbältet. Man vet aldrig när en bilolycka kan hända säger hon och dessutom är det mot lagen att inte ha bilbälte. När bilbältet är knäppt så åker de iväg. Nu är det väldigt bråttom, så Alvas mamma kör ganska fort.

- Du kör för fort, säger Alva till sin mamma.

- Ja, men nu måste jag köra fort så att du hinner till skolan, svarar mamma.

När de närmar sig skolan så kör hon fortfarande lite för fort. Helt plötsligt stiger en polis ut i gatan och stoppar Alvas mamma. Polisen berättar för Alvas

mamma att hon har kört 42 km i timmen och att hon kommer att få böter. Alvas mamma ojar sig och suckar att inte visste hon att det bara var 30 km i timmen här och orsaken till att det hade gått så fort var att Alva måste hinna till skolan. Polisen svarar att han i och för sig förstod att det var viktigt att komma i tid till skolan, men att det i alla fall inte var tillåtet att köra för fort. Alva hoppar ur bilen och springer sista biten till skolan medan mamma skriver på polisens papper.

Frågor att diskutera

- *Från det att Alva vaknar på morgonen fram till dess att hon kommer till skolan blir hon påmind och påverkad av många olika regler och lagar – vilka är dessa regler och lagar?*
- *Har du blivit påmind och påverkad av några regler och lagar i dag tror du?*
- *Alvas mamma verkar tycka att det finns vissa regler som är viktigare än andra. Äta frukost verkar vara en sådan regel. Har du och din familj några sådana regler?*
- *Alvas mamma verkar även tycka att det är viktigare att Alva kommer i tid än att hålla hastighetsbegränsningen. Men vad hände då? Vad är skillnaden mellan regler och lagar? Är regler viktigare än lagar?*

Alva och reglerna (del 2)

Alva hinner precis. Utanför klassrummet står hennes klasskamrater uppgradade på två led. Så ska de alltid stå när fröken kommer. De två leden turas om att gå in först. Lugnt och stilla ska de gå in, inget skrik och stoj och ingen tävling. Det har de kommit överens med fröken om. Innan detta bestämdes var det ofta skrikigt och stökigt och nästan alla försökte ta sig in genom dörren först. Detta ledde till mycket knuffar och bråk. En gång slog Alva huvudet i dörrkarmen. Men nu går det lugnare till och ingen blir knuffad eller ledsen.

Väl inne i klassrummet finns det andra regler som gäller. Exempelvis är man tvungen att räkka upp handen om man vill säga något eller svara på en fråga. Det här tycker Alva är ganska jobbigt, för hon känner att man aldrig får svara eller säga något när man har något riktigt bra att säga. Därför glömmer Alva ofta bort sig och svarar rakt ut i luften. Detta irriterar både fröken och klasskamraterna, men Alva förstår inte riktigt varför hennes klasskamrater blir irriterade på henne. En annan sak som man inte får göra i klassrummet är att skicka lappar med hemliga meddelanden till varandra. Det gör Alva och hennes bästis Lotta ändå.

Det stör väl ingen? Och dessutom gör risken att bli avslöjad att det är ännu mer roligt och spännande. Man får inte heller rita på bänkarna. Det gör aldrig Alva, men några av killarna i klassen gör det. Det irriterar Alva jättemycket. En gång hade hon en vit tröja på sig och när hon stödde sig med sina armbågar på bänken blev ärmarna på tröjan helt svarta. Det gick nästan inte bort i tvätten. Därför säger Alva alltid till alla som hon ser sitta och rita på bänken. Då kallar pojkarna henne för skvallerbytta.

Frågor att diskutera

- *Vad har Alvas klass för ordningsregler i klassrummet?*
- *Verkar de reglerna vara bra? Varför då? Varför inte?*
- *Alva verkar tycka att hon kan strunta i vissa av reglerna och följa andra – är det OK?*
- *Varför blir Alvas klasskamrater irriterade på henne ibland?*
- *Varför blir Alva kallad skvallerbytta. Tycker du att hon var en skvallerbytta?*
- *Är det bra att ha ordningsregler?*
- *Har ni i er klass några ordningsregler i klassrummet? I så fall vilka?*
- *Tycker du att ni saknar några regler för hur det ska vara i klassrummet?*

Alva och reglerna (del 3)

På rasten ska Alva och hennes kompisar hoppa hopprep. När de står där och hoppar kommer Ludvig fram och frågar om han får vara med. Alva och hennes kompisar svarar att inga killar får vara med.

- Varför det, undrar Ludvig?

- För att vi har en "inga-killar-regel", svarar tjejerna.

Ludvig går därifrån och tjejerna fortsätter att hoppa.

Eva är inte så bra på att hoppa hopprep. Hon missar ofta och när hon hoppar får de hela tiden börja om. Till slut säger Alva.

- Eva, du är inte tillräckligt bra, vi får hela tiden stanna när du ska hoppa. Om du ska vara med får du bara hålla och svinga hopprepet, inte hoppa.

Eva blir ledsen, men hon vill fortfarande vara med så hon säger inget utan tar ena änden av repet.

När det ringer in börjar alla gå mot ingången. Alva och Lotta dröjer kvar lite. Även Eva stannar för att göra Lotta och Alva sällskap in. Då säger Lotta åt Eva att gå, eftersom Alva och hon har något hemligt att tala om som inte Eva får höra. Eva hör hur de viskar och fnittrar när hon går in mot skolan. Eva tycker inte att det känns speciellt bra, tänk om de pratar om att hon var så dålig på hopprep!

Frågor att diskutera

- *Vad har Alva och hennes tjejkompisar för regler när de hoppar hopprep?*
- *Tycker du att det är bra regler?*
- *Finns det någon regel som säger att Eva inte får höra vad Lotta och Alva ska prata om?*
- *Har ni några regler i er klass för hur man ska vara mot varandra på rasterna?*

Alva och reglerna (del 4)

Efter skolan har Alva fotbollsmatch med sitt lag. Alva tycker att det är jätteroligt att spela fotboll och vara en del av ett lag. Hon är inte så bra på fotboll men de har en regel i laget och det är att alla ska få spela lika mycket oavsett om man är jättebra eller mindre bra. Den regeln tycker Alva är bra, då blir det aldrig något tjafs om vem som ska få spela eller inte. Alva är lite rädd för bollen, så när det kommer en höjdare mot henne händer det rätt ofta att hon tar upp sina händer för att skydda ansiktet. Då blir det alltid frispark för motståndarlaget. För i fotboll får inte utspelarna ta med händer – det står i regelboken. Alvas lagkamrater och tränare säger till Alva att hon måste lära sig att nicka i stället, för det får man göra i fotboll. När Alva kommer hem efter fotbollsmatchen är klockan ganska mycket. På tv går det en barnförbjuden film som Alva gärna skulle vilja se, men mamma säger att det får hon inte.

- Barnförbjudna filmer får du se när du är 15 år och dessutom är det alldeles strax läggdags för det är sent och det är skoldag i morgon. Gå och tvätta dig nu och glöm inte att borsta tänderna.

När Alva sedan ligger och försöker somna på kvällen så funderar hon på allt som har hänt under dagen och vad mycket regler och lagar som man måste följa under en enda dag. Regler hemma, lagar i trafiken, regler i klassrummet, regler på rasten, regler i kompisgänget, regler i fotbollslaget och för fotbollsmatchen och slutligen regler hemma igen. Hur ska man kunna hålla reda på alla regler, tänker Alva innan hon somnar.

Frågor att diskutera

- *Vad tycker du om regeln att alla ska få spela lika mycket i fotbollslaget? Jämför den regeln med den som tjejerna använder mot Ludvig som vill vara med och hoppa rep, eller mot Eva som är för dålig för att få hoppa.*
- *Att en film är barnförbjuden – vad betyder det?*
- *Vad finns det för skillnader och likheter mellan regler hemma, i skolan, i kompisgänget och för en fotbollsmatch?*
- *Och – som Alva undrar – hur ska man kunna hålla reda på alla regler, hur vet man vad som är rätt och fel?*

Starter 2. Inventeringsövning

Skriv orden regler och lagar på tavlan. Be eleverna ge exempel på olika regler och lagar som de känner till. Skriv upp de exempel som eleverna föreslår. Gå igenom och diskutera de olika förslagen. Försök att tillsammans med eleverna "klassificera" reglerna – är det lagar, regler hemma, regler i skolan, regler i kompisgänget osv. Diskutera därefter:

1. Vad är regler och lagar till för?
2. Är det bra eller dåligt med regler?
3. Vad skiljer regler och lagar åt?
4. Vad skiljer olika regler åt?
5. Har eleverna olika regler hemma eller är det ungefär samma?
6. Tycker eleverna att skolans regler är bra och tydliga?

Förslag på frågor att undersöka (nivå 1)

Vad är en regel?

Vad är en lag?

Vem bestämmer om regler?

Vem bestämmer om lagar?

Har du regler hemma? Ge exempel.

Har ni regler i er klass och skola? Ge exempel.

Har ni regler i ditt kompisgäng?

Vad finns det för andra tillfällen då det finns regler?

Förslag på tillvägagångssätt

Diskutera frågorna i smågrupper.

Gör en undersökning bland dina klasskamrater.

Fråga dina föräldrar eller mor- och farföräldrar.

Fråga din lärare eller skolans rektor.

Förslag på frågor att undersöka (nivå 2)

Finns det regler eller lagar som gäller speciellt för barn?

Vilka regler och lagar styr hur det ska vara i skolan? Och vad säger de?

Vad fanns det för regler förr i tiden i skolan?

Gäller alla lagar i skolan eller har skolan egna lagar?

Hur kan barn påverka regler och lagar? Ge exempel.

Förslag på tillvägagångssätt

Diskutera frågorna i smågrupper.

Fråga dina föräldrar eller mor- och farföräldrar.

Fråga din lärare eller skolans rektor.

Ta kontakt med och fråga någon skolpolitiker.

Fråga en jurist.

Sök information i litteratur, tidningar och på Internet.

Förslag på frågor att analysera

Vad är det för skillnad på regler och lagar?

Är det värre att bryta mot en lag än mot en regel? Eller kan det ibland vara tvärtom? Ge exempel.

Varför har man regler?

Varför har man lagar?

Vad händer om man bryter mot en regel hemma?

Vad händer om man bryter mot lagen?

Vad händer om man bryter mot en regel i skolan?

Vad händer om man bryter mot en regel i kompisgänget?

Förslag på tillvägagångssätt

Diskutera frågorna i smågrupper.

Gör en undersökning bland dina klasskamrater.

Fråga dina föräldrar eller mor- och farföräldrar.

Fråga din lärare eller skolans rektor.

Fråga en polis eller jurist.

Fråga någon som jobbar inom kommunens socialtjänst.

Förslag på frågor att analysera (nivå 2)

Gäller regler alltid lika för barn och vuxna?

Är det skillnad om ett barn eller en vuxen bryter mot lagen?

Är det skillnad om ett barn eller en vuxen bryter mot en regel?

Vad händer om någon hela tiden hittar på och lever efter egna regler?

Varför finns det speciella regler och lagar som gäller för barn?

Om barnen var med och bestämde reglerna i skolan, skulle det bli bättre regler då? Ge exempel.

Är det bättre regler i skolan nu jämfört med förr i tiden? Finns det regler och lagar som gäller för skolan som har förändrats de senaste 50 åren?

Om det inte fanns några lagar vad skulle hända då tror du?

Förslag på tillvägagångssätt

Diskutera frågorna i smågrupper.

Fråga dina föräldrar eller mor- och farföräldrar.

Fråga din lärare eller skolans rektor.

Ta kontakt med och fråga någon skolpolitiker.

Fråga en jurist.

Sök information i litteratur, tidningar och på Internet.

Linje

Lägg lappar med siffrorna 1 – 6 i en rät linje på golvet med någon meter emellan. Nummer 1 (håller inte med alls) och 6 (håller med helt) markerar ytterlighetsuppfattningarna. Man kan välja att ha en annan skala med ett större eller färre antal siffror. Det viktiga är att det är ett jämt antal siffror så att det inte finns något mittenalternativ. När siffrorna är utlagda på golvet framför eleverna – läs upp nedanstående påståenden och be eleverna ta ställning till dessa genom att ställa sig på den siffra som bäst överensstämmer med deras uppfattning om påståendet. Ställ sedan följdfrågor till eleverna utifrån hur de har ställt sig.

Påståenden:

Alla regler är bra.

Barn borde själva få bestämma vilken mat de ska äta.

Barn borde själva få bestämma när de ska komma hem på kvällen.

Barn borde själva få bestämma när de ska gå och lägga sig.

Det är bra att det finns lagar.

Om det inte fanns lagar skulle det bli fler brott.

Vuxna som har körkort borde själva få bestämma hur fort de ska köra.

I vår klass är alla med och bestämmer hur det ska vara.

Om någon är dum mot mig då får jag vara dum tillbaka.

Om någon tar något från mig får jag ta något från någon annan.

Om alla spottar inomhus får jag också göra det.

Det finns många dumma regler i skolan.

Elever borde få vara med och bestämma om alla regler som ska gälla i skolan.

Fyra hörn-övning

Ställ en av nedanstående frågor till eleverna och ange samtidigt de tre givna svarsalternativen och ett öppet svarsalternativ. Varje svarsalternativ motsvaras av ett hörn i rummet. Eleverna svarar sedan på frågan genom att ställa sig i det hörn av rummet som, enligt deras åsikt, representerar det rätta svarsalternativet. Gå sedan runt och ställ följdfrågor till eleverna i respektive hörn.

Vem, tycker du, ska bestämma vilka regler man ska ha i till exempel en skolklass?

1. *Läraren.*
2. *Rektorn.*
3. *Eleverna.*
4. *Eget förslag.*

Tycker du att det är viktigt att skolans regler även följs av de vuxna som jobbar i skolan?

1. *Ja, det ska vara lika för alla oavsett om man är barn eller vuxen.*
2. *Ja, men vissa undantag kan man göra för de vuxna.*
3. *Nej, det kan vara olika regler.*
4. *Eget förslag.*

Tycker du att man alltid måste följa regler?

1. *Ja.*
2. *Nej, inte om man tycker att reglerna är dåliga.*
3. *Nej, inte om ingen annan gör det.*
4. *Eget förslag.*

Tycker du att det kan vara OK att bryta mot en regel?

1. *Ja, om några andra gör det.*
2. *Ja, om det kan hända något värre om man inte bryter mot regeln.*
3. *Ja, om regeln är bra bara för någon eller några.*
4. *Eget förslag.*

Varför, tror du, att man har regler?

1. *För att det ska bli rättvist.*
2. *För att det inte ska bli bråk.*
3. *För att inte bara en ska bestämma hur det ska vara.*
4. *Eget förslag.*

Vem bestämmer över dig?

1. *Mina föräldrar.*
2. *Mina kompisar.*
3. *Jag själv.*
4. *Eget förslag.*

Dokumentation

Låt eleverna dokumentera och sammanställa sina nyvunna kunskaper. Dokumentation kan göras i form av en gemensam utställning, skoltidning, teaterpjäs eller i personliga elevböcker.

Hur kan vi gemensamt komma överens om regler som alla tycker är bra?

Låt eleverna diskutera nedanstående frågor i grupper om två eller fyra.

- *Kan vi skapa regler för vår klass som alla tycker är bra och kan ställa upp på?*
- *Vad ska vi ha regler för? I klassrummet? På rasten? Till och från skolan? Hur man är mot varandra?*
- *Vad ska hända om någon bryter mot reglerna?*
- *Hur ska reglerna sammanställas? I en regelbok? På en affisch i klassrummet?*
- *Borde vi ha gemensamma regler för hela skolan? Kan vi i vår klass föreslå något?*

Låt eleverna skriva ner sina svar och regelförslag. Låt samtliga grupper därefter presentera sina förslag för hela klassen. Skriv upp de olika förslagen på tavlan eller i ett gemensamt dokument. Gå därefter igenom och diskutera samtliga förslag med klassen. Se till att ni når en överenskommelse om såväl regler som konsekvenserna om man bryter mot dessa regler. Dokumentera sedan klassens regler på ett sådant sätt att de är lättillgängliga för alla. Håll därefter reglerna levande genom att kontinuerligt påminna om dem. Följ upp eventuella regelbrott genom att diskutera reglerna och klassens överenskommelse med de berörda eleverna.

Föräldramöte

Skolan kan även vara ett stöd för elevernas föräldrar när det gäller gränssättning och regler. Låt eleverna få visa upp sina arbeten när de är klara med temat Livets spelregler. Ta tillfället i akt att bjuda in föräldrarna till ett möte, där eleverna kan visa vad de har arbetat med. Inled kvällen med att låta eleverna förbereda utställningen, teaterpjäsen etc. medan föräldrarna diskuterar regler och förhållningssätt utifrån nedanstående frågeställningar:

- *När bör barnen vara inne på kvällen?*
- *När bör barnen gå och lägga sig?*
- *Hur ser vi på språkbruket och hur man är mot varandra i klassen?*
- *Vad kan vi som föräldrar göra för att alla elever ska trivas, i skolan såväl som på fritiden? Hur kan vi stötta skolan och varandra?*
- *Vad gör vi om vi ser någon av vårt barns klasskamrater tjuvröka, snatta, klottra eller liknande. Kan vi lova att kontakta varandra i så fall och kan vi lova att inte bli arga på den som kontaktar?*

Låt därefter föräldrarna se barnens arbeten. Sluta kvällens möte med att dela in elever och föräldrar i smågrupper (ingen ska sitta med sin förälder eller sitt barn). Låt dem diskutera ovanstående frågor i dessa grupper. Avsluta därefter kvällen. De kanske mest spännande samtalen är de som sedan förs i bilen hem eller vid middagsbordet.

2

TEMA

Trygghet och otrygghet

Trygghet och otrygghet

Kortfakta – FN:s barnkonvention

Den 20 november 1989 antog FN:s generalförsamling konventionen om barnets rättigheter. Barnkonventionen slår fast att alla barn och ungdomar under 18 år har samma rättigheter:

- **Rätt att leva och utvecklas.**
- **Rätt att växa upp i trygghet och skyddas mot psykiska och fysiska övergrepp.**
- **Rätt att respekteras för vad de tycker och tänker.**
- **Barnens bästa ska alltid komma i första hand.**

180 länder har nu anslutit sig till barnkonventionen. Sverige är ett av dessa länder. Detta innebär att svenska staten är skyldig att genom såväl lagstiftning som administrativa och andra åtgärder säkra de rättigheter som slås fast i barnkonventionen. Genomförandet av barnkonventionen innebär ett politiskt ansvar för staten, det vill säga inte bara för regeringen utan för alla myndigheter och offentliga organ, således även kommunen och skolan.

Barnkonventionen säger alltså att alla barn har rätt att växa upp i trygghet och skyddas mot psykiska och fysiska övergrepp. Rätt att respekteras för vad de tycker och tänker. Barnets bästa ska alltid komma i första hand. Men hur är det i verkligheten? Är barnen trygga i sin skola, i sin närmiljö, i sin vardag? Tar vi tillvara på deras åsikter och lyssnar på vad de har att säga om hur skolan, närmiljön och vardagen skulle kunna bli tryggare för dem? Kommer barnens bästa i första hand?

Trygghet och otrygghet

Ur ett inlärnings- och utvecklingsperspektiv är varje individ helt beroende av att få känna sig trygg, sedd och välkommen i skolmiljön.

Skollagen

”Var och en som verkar i skolan ska främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö. Särskilt ska den som verkar inom skolan främja jämställdhet mellan könen samt aktivt motverka alla former av kränkande behandling såsom mobbning och rasistiska beteenden” (§ 2 skollagen).

Skolans värdegrund och uppdrag

”Skolan skall främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Ingen skall i skolan utsättas för mobbning. Tendenser till trakasserier skall aktivt bekämpas.”

Det råder ingen tvekan om att det ingår i skolans uppdrag att aktivt verka för en trygg skolmiljö. Det råder inte heller någon tvekan om att även eleverna ska ges möjlighet att påverka och delta i arbetet med att utforma och utveckla skolmiljön. Använd detta material och de föreslagna arbetsätten för att tillsammans med eleverna skapa en trygg psykisk och fysisk skolmiljö och vardag för alla som är verksamma i skolan.

Detta tema

Inom detta tema undersöker eleverna faktorer som påverkar trygghet respektive otrygghet i deras hem, närmiljö och skola. De ges möjlighet att analysera orsaker till otrygghet och dess konsekvenser. Eleverna värderar och diskuterar vad det är som får dem själva, deras klasskamrater och andra jämnåriga att känna sig trygga respektive otrygga. Slutligen ges de möjlighet att påverka hur deras närmiljö och skola ska bli en trygg plats för dem själva och deras skolkamrater. Hur de själva och deras klasskamrater genom eget agerande kan påverka såväl sina egna som andras känslor av trygghet i skolmiljön.

En "starter" är till för att väcka elevernas intresse för temat. Startern kan även användas till att sätta igång tankar om temats frågeställningar och problematik så att eleverna utifrån det kan formulera ytterligare frågor att arbeta vidare med. I detta tema ges förslag på tre olika "starters", två historier med vidhängande diskussionsfrågor och en inventeringsövning. Använd det eller de förslag som passar bäst i din klass.

Läs historien om Anna och Per eller historien om Anders för eleverna eller låt eleverna läsa själva. Låt eleverna därefter två och två eller i smågrupper diskutera de frågor som bifogas efter respektive historia.

Starter 1. Historien om Anna och Per

På morgonen när Anna vaknar känner hon sig på jättebra humör. I dag är det skola igen. Förra veckan hade hon sportlov, vilket var jätteroligt eftersom hon åkte skidor i Åre. Men nu är hon sugen på att få träffa kompisarna och fröken igen. Anna har så mycket att berätta. Till exempel om hur hon och hennes kusin trillade i skidliften och inte kunde resa på sig. Liftvakten fick stoppa hela liften. Alla som satt i liften fick vänta medan Anna och hennes kusin trasslade ut ben och skidor, vilket var svårt eftersom de skrattade så att de inte kunde resa på sig. Till slut lyckades de och liftvakten kunde sätta igång liften igen. Anna kommer också att ta med sig mössan hon köpte i Åre till skolan. Det är en mössa som har fem tofsar, alla i olika färger. Den ser lite ut som en sån där hatt som en narr kan ha i sagoböcker. Egentligen tycker Anna att den ser rätt löjlig ut men hon gillar den ändå, så hon ska ta på sig den i dag. Om någon skulle skratta åt den, så får de väl göra det. Helt säkert är i alla fall att ingen annan kommer att ha en likadan.

När Anna kommer till skolan står Eva och Lisa och väntar på henne vid grindarna till skolgården. När de får syn på Anna tjuver de ikapp och slänger sig båda runt halsen på henne. Alla tre ramlar omkull i en upplogad snödriva. Snödrivan är full med grus och lera så de blir alla rätt smutsiga på sina jackor och överdragsbyxor. Men det tycker de inte gör något utan när de är klara med kramandet springer de in mot skolans ingång. I korridoren utanför deras klassrum har flera av deras klasskamrater samlats. Det är ganska rörigt och ett par av pojkarna har någon form av lek för sig som går ut på att de knuffar på varandra med sina väskor som en kudde framför sig. Ibland trillar de in i andra klasskompisar som står i korridoren. Det går ganska livligt till och några av klasskompisarna blir irriterade på dem som knuffas. Anna, Lisa och Eva ställer sig en bit bort och pratar om vad som har hänt på sportlovet medan de väntar på fröken.

Väl inne i klassrummet hälsar fröken alla välkomna tillbaka. Hon berättar att hon har varit i Skåne och hälsat på sina föräldrar under sportlovet. Nu är hon naturligtvis intresserad av att höra vad alla i klassen har gjort. Hon ber dem därför att skriva ner

ord som beskriver vad de har gjort på en lapp och med den som stöd sedan berätta för hela klassen. Anna bestämmer sig direkt för att berätta om hur hon låg och sprattlade i skidliften. Hon är också glad över att hon har tagit med sig sin mössa. Nu kan hon ju visa upp den och på så sätt göra sin berättelse ännu bättre. Hon kanske även kan berätta om hur rädd hon var första gången hon kom upp på Åreskutan, hur högt det hade verkat och hur hon inte trodde att hon skulle klara att ta sig ner. Hon får se hur mycket hon kan få med under de fem minuter de har för att framföra sin berättelse. När fröken frågar vem som vill börja berätta räcker Anna och tre andra i klassen upp sina händer. Anna får berätta som nummer tre. Efter fem minuter får fröken avbryta Anna som inte riktigt hinner med att berätta allt som hon vill. Men hon hinner berätta om skidliften och hon hinner visa mössan. När hon sätter sig känner hon sig nöjd och glad. Klassen hade skrattat gott åt hennes historia och åt hennes roliga mössa.

På morgonen när Per vaknar känner han att han har ont i magen. Han vill inte gå upp ur sängen och han vill framför allt inte gå till skolan. Förra veckan hade han sportlov, det var skönt. Han och hans familj var på familjens lantställe som ligger på Orust. Eftersom vintern varit mycket kall låg isen tjock kring Orust. Detta gjorde att Per för första gången tillsammans med sin morfar, som bor på Orust, kunde gå långt ut på isen och borra upp hål att fiska i. Per fick en jättestor gädda, så stor så att den inte gick att få upp i hålet. Morfar fick borra upp ett hål vid sidan av medan Per höll i allt vad han orkade. När morfar lyckades få upp ett tillräckligt stort hål gällde det att få tag i gäddans bakdel med en håv. Efter en ganska lång stund lyckades morfar med det. Gäddan vägde över fem kilo och morfar sa att det var den största han hade sett. Per trodde att morfar nog inte talade sanning då, men var ändå stolt som en tupp över sin fångst. Under lovet var Per och hans mamma även inne i Göteborg och köpte en ny jacka. Per fick välja helt själv och han tyckte att den jacka han valde var både snygg och tuff. Nu när han ska gå till skolan känns det jobbigt att han har en ny jacka. Säkert kommer någon att se att den är ny och kommentera det. Kanske kommer de säga att den är ful.

När Per kommer till skolan ser han redan på långt håll att Eva och Lisa står vid grinden till skolgården. Per funderar ett tag på om han kan gå en annan väg, men han är tvungen att gå genom grinden. När han är ett par meter från grinden tystnar Eva och Lisa. De tittar på honom. Per vänder bort blicken och när han går förbi hör han hur de fnissar. Säkert är det hans nya jacka de skrattar åt tänker han. I korridoren utanför klassrummet är det rörigt. Några av pojkarna i

klassen har sina väskor och ryggsäckar på magen och springer och puttar på varandra. En av pojkarna får syn på Per och tar sikte. Knuffen får Per att trilla baklänges. Han landar precis där alla ställer sina skor. Det gör ont och dessutom blir både hans byxor och jacka blöta och smutsiga. De andra pojkarna skrattar. Vilken tackling, säger en av dem. Per känner hur tårarna är nära, men han vill inte visa att han blir ledsen. Därför går han in på toaletten. Det är alltid så här. Det knuffas, sparkas och skriks utanför klassrummet och Per tycker inte om de här lekarna och är aldrig med själv. Ändå har han mer än en gång fått en avsiktlig eller oavsiktlig knuff. Per väntar inne på toaletten tills han hör frökens röst. Han går ut och hänger upp sin smutsiga jacka och går in.

Väl inne i klassrummet hälsar fröken alla välkomna tillbaka. Hon berättar att hon har varit i Skåne och hälsat på sina föräldrar under sportlovet. Nu är hon naturligtvis intresserad av att höra vad alla i klassen har gjort. Hon ber dem därför att skriva ner ord som beskriver vad de har gjort på en lapp och med den som stöd sedan berätta för hela klassen. Per blir alldeles kall. Det onda i magen känns ännu värre. Det här är det värsta han vet. Han hatar att stå där ensam och prata och dessutom har han ju ingenting som är spännande att berätta. Klassen kommer att skratta åt honom och tycka han är löjlig. När fröken frågar vem som vill börja är Pers lapp nästan tom. Per tittar ner i bänken försöker göra sig så liten som möjligt. När nästan alla har berättat sitter Per fortfarande och tittar ner i bänken. Han har inte hört vad någon har berättat. Han har bara tänkt på hur otäckt han tycker det är att stå där framme. Han tänker på att hans byxor är smutsiga och att alla kommer att se det och han känner hur ont han har i magen. När fröken till slut vänder sig till Per och säger att det är hans tur reser sig Per upp och mumlar att han har ont i magen och måste gå på toaletten. Därefter springer han ut ur klassrummet.

Frågor att diskutera

- *Varför tror du att Anna ser fram mot att gå till skolan och Per helst skulle vilja slippa?*
- *Hur kommer det sig att det kan vara en sån skillnad för två personer som går i samma klass?*
- *Vad kan man göra för att alla ska känna det som Anna gör?*
- *Hur gör ni på er skola för att alla ska trivas och känna sig trygga?*

Starter 2. Historien om Anders

Anders är tio år och går eller cyklar själv till skolan. Det har han fått tillåtelse av sina föräldrar att göra för det är gång- och cykelväg hela vägen hemifrån till skolan. Däremot får han inte cykla på några gator med biltrafik och han måste alltid ha på sig sin cykelhjälm. Hans föräldrar har också sagt att han inte får lämna cykeln där han inte kan låsa fast den, utan att den måste stå i cykelställ där han kan göra det. De har inte råd att köpa en ny om den skulle bli stulen.

På Anders väg till skolan finns två ställen han inte tycker om att cykla förbi. Det ena är en tunnel som går under den starkt trafikerade vägen som ligger mellan hans hem och skolan. Tunneln är mycket dåligt upplyst och de få lampor som finns där är ofta sönderslagna. Där brukar det dessutom, speciellt när det regnar, stå en samling med fulla gubbar och dricka. Ibland är de högljudda och grälar med varandra. En gång var det en gubbe som skrek åt Anders och försökte stoppa honom när han cyklade förbi. Sedan dess är Anders rädd för att cykla genom tunneln. Han brukar försöka se om någon står i tunneln innan han åker igenom. Men det är svårt då det ofta är mörkt därinne. Det har därför hänt att han har cyklat upp på vägen fast han inte får. Det andra stället han inte tycker om är där skolans cykelställ finns. Det är precis bakom ett förrådshus och där brukar äldre elever, de som går i 7:an till 9:an, ibland stå och tjuvröka. En gång när Anders skulle låsa fast sin cykel så var det en äldre elev som sa: Vad glor du på? Anders svarade att han inte alls glodde på något. Men den äldre eleven fortsatte och sa att han visst glodde och att Anders inte skulle kaxa upp sig för då skulle han få stryk.

Numera lämnar Anders sin cykel ett kvarter före skolan. Det finns inget att låsa fast cykeln vid där, men Anders vågar inte åka till skolans cykelställ. Han är rädd för att den äldre eleven ska stå där och bråka med honom. Men det känns inte riktigt bra för Anders att göra på det här sättet. Nu sitter han nästan hela dagen i skolan och oroar sig för att cykeln ska vara stulen när han kommer för att hämta den.

Frågor att diskutera

- *Vad är det som gör att Anders bryter mot två av sina föräldrars regler?*
- *Hur tycker du att Anders skulle göra i stället?*
- *Finns det ställen på din skolväg som känns otrygga? Varför det i så fall?*
- *Finns det platser i er skola som känns otrygga?*
- *Hur är de äldre eleverna i er skola, eller äldre ungdomar ni möter utanför skolan, mot er?*

Starter 3. Inventeringsövning

Skriv orden trygghet respektive otrygghet på varsin halva av tavlan i klassrummet. Be eleverna ge exempel på saker, tillfällen eller situationer som gör att man känner sig trygg respektive säker, tillfällen eller situationer som gör att man känner sig otrygg. Skriv upp de exempel eleverna föreslår under respektive ord det tillhör. Fråga och diskutera med eleverna på vilka sätt man skulle kunna förstärka de saker som gör att man känner sig trygg och hur man skulle kunna göra för att ta bort de saker som gör att man känner sig otrygg. Fråga därefter eleverna om några av de exempel som de har beskrivit under otrygghet finns i skolan. Använd de frågor eller problem som dyker upp för att fortsätta ett arbete genom de kvalitativa utvecklingsfaserna.

Förslag på frågor att undersöka (nivå 1)

Vad är trygghet?

Vad är otrygghet?

Hur känns det i kroppen när man känner sig otrygg? Beskriv.

Vad är du rädd för?

Vad är dina kompisar rädda för?

Finns det något som gör dig otrygg i skolan?

Kan vuxna vara rädda och känna sig otrygga?

Förslag på tillvägagångssätt

Diskutera frågorna i smågrupper.

Slå upp ord ni inte förstår i en ordbok.

Skriv ner eller berätta hur du känner.

Gör en undersökning bland dina klasskamrater.

Fråga dina föräldrar eller mor- och farföräldrar.

Förslag på frågor att undersöka (nivå 2)

I barnkonventionen står bland annat att

”alla barn i hela världen har rätt att leva och utvecklas, rätt att växa upp i trygghet och skyddas mot psykiska och fysiska övergrepp. Rätt att accepteras för vad de tycker och tänker och att barnets bästa alltid skall komma i första hand.”

Vad är barnkonventionen för något? Är det en lag?

Vad betyder rätt att växa upp i trygghet?

Vad betyder att barnets bästa alltid ska komma i första hand?

Kan du eller dina kompisar ge ett exempel på när barnens bästa har kommit i första hand?

Vad är Barnombudsmannen? Och vad gör ”han”?

Använder din skolas rektor och lärare barnkonventionen? I så fall hur?

Känner dina föräldrar och dina kompisars föräldrar till barnkonventionen?

Skolan är barnens och skolpersonalens arbetsplats.

Finns det lagar som bestämmer att man ska vara trygg på sin arbetsplats?

Kan vuxna känna sig otrygga på sin arbetsplats ibland?

I vilka yrken tror du att man kan känna sig otrygg? Varför då?

Förslag på tillvägagångssätt

Diskutera frågorna i smågrupper.

Slå upp ord ni inte förstår i en ordbok.

Skriv ner eller berätta om dina erfarenheter.

Gör en undersökning bland dina klasskamrater.

Fråga din lärare eller skolans rektor.

Sök i litteratur och på Internet.

Ta kontakt med Barnombudsmannen.

Fråga dina föräldrar eller mor- och farföräldrar.

Fråga vuxna som arbetar med olika saker.

Förslag på frågor att analysera (nivå 1)

Kan det som skapar trygghet vara olika saker för dig och din kompis? Finns det saker som gör att alla känner sig trygga? Ge exempel.

Kan det som skapar otrygghet vara olika för dig och din kompis? Finns det saker som gör att alla känner sig otrygga? Ge exempel.

Kan man bli sjuk av att känna sig otrygg?

Kan det vara så att man arbetar sämre och lär sig mindre i skolan om man blir retad eller känner sig otrygg av någon annan orsak? Hur hänger det i så fall ihop tror du?

Kan det vara så att man undviker att göra vissa saker för att man känner sig otrygg? Vad kan det vara i så fall? Ge exempel.

Kan det vara så att man ibland gör saker mot sin vilja för att man inte vågar göra som man själv vill? Vad beror det på i så fall? Ge exempel.

Vad gör vuxna otrygga?

Kan ungdomar göra så att äldre människor känner sig otrygga? I så fall hur då? Kan du ge exempel på hur det märks?

Förslag på tillvägagångssätt

Diskutera frågorna i smågrupper.

Slå upp ord ni inte förstår i en ordbok.

Skriv ner eller berätta hur du känner.

Gör en undersökning bland dina klasskamrater.

Fråga dina föräldrar eller mor- och farföräldrar.

Fråga din lärare eller annan skolpersonal.

Förslag på frågor att analysera (nivå 2)

Varför tror du att barnkonventionen har tagits fram?

På vilket sätt påverkar barnkonventionen barn i Sverige?

Hur tycker du att det som står i barnkonventionen påverkar din skola? Kan du ge exempel? Finns det tillfällen då du tycker att din skola bryter mot barnkonventionen? I så fall när då och hur då?

Tycker du att barn i Sverige har det som barnkonventionen säger att barn ska ha det? Ge exempel på hur det stämmer eller inte stämmer.

Om man jämför Sverige med andra länder, är barn mer eller mindre trygga? Ge exempel.

Finns det olika former av otrygghet på arbetsplatser? Vad får exempelvis en som arbetar i affär att känna sig otrygg? Eller någon som arbetar på kontor? Eller någon som arbetar som byggnadsarbetare? Eller en som arbetar som lärare?

Om man jämför – finns det arbeten som är mer otrygga än andra?

Om någon vuxen skulle bli retad eller slagen på sin arbetsplats, vad skulle hända då?

Är det skillnad på om en vuxen eller ett barn blir retad eller slaget? I så fall vad är skillnaden?

Förslag på tillvägagångssätt

Diskutera frågorna i smågrupper.

Slå upp ord ni inte förstår i en ordbok.

Skriv ner eller berätta om dina erfarenheter.

Gör en undersökning bland dina klasskamrater.

Fråga din lärare eller skolans rektor.

Sök i litteratur och på Internet.

Ta kontakt med Barnombudsmannen.

Fråga dina föräldrar eller mor- och farföräldrar.

Fråga vuxna som arbetar med olika saker.

Heta stolen-övning

Sätt eleverna på stolar i en halvcirkel. Läs upp nedanstående påståenden för eleverna och be dem ta ställning för eller emot genom att resa sig (håller med) eller sitta kvar (håller inte med). Ställ sedan följdfrågor utifrån hur de har svarat, så att eleverna får utveckla sina ställningstaganden.

Alla har rätt att säga vad de tycker och tänker.

Det är alltid lätt att säga vad man tycker och att stå för sin åsikt.

Det är modigt att säga vad man tycker.

Alla har rätt att sätta på sig vilka kläder de vill.

Du tänker aldrig på vad andra kan tänka eller säga när du väljer vilka kläder du ska ha på dig.

Om någon retas bör man säga till den som retas att sluta.

Du säger alltid till om någon retas.

Lärarna säger alltid till om någon retas.

Om fler lärare var ute på rasterna skulle skolan vara tryggare.

Det finns platser i skolan som känns otrygga.

Ibland blir jag rädd för äldre elever.

Ibland märker jag att yngre elever är rädda för oss som är något äldre.

Det är de vuxnas ansvar att se till att barn alltid är trygga.

Alla som går eller arbetar i skolan kan bidra till att det blir en trygg plats.

Trygghet och otrygghet

Fyra hörn-övning

Ställ en av nedanstående frågor till eleverna och ange samtidigt de tre givna svarsalternativen och ett öppet svarsalternativ. Varje svarsalternativ motsvaras av ett hörn i rummet. Eleverna svarar sedan på frågan genom att ställa sig i det hörn av rummet som, enligt deras åsikt, representerar det rätta svarsalternativet. Gå sedan runt och ställ följdfrågor till eleverna i respektive hörn.

Vad är det, enligt dig, som visar att en person är trygg?

1. *Han eller hon är jämt glad.*
2. *Han eller hon är alltid snäll.*
3. *Han eller hon säger alltid vad han eller hon tycker.*
4. *Eget förslag.*

Vem eller vilka är det som kan påverka en person att bli trygg?

1. *Personens föräldrar.*
2. *Personen själv.*
3. *Personens kompisar.*
4. *Eget förslag.*

Vad är det, enligt dig, som visar att en klass är trygg?

1. *Man retas inte i klassen.*
2. *Alla vågar vara sig själva.*
3. *Alla i klassen är kompisar och kan leka med varandra.*
4. *Eget förslag.*

Vem eller vilka är det som bäst kan påverka att klassen blir trygg?

1. *Klassens lärare.*
2. *Eleverna i klassen.*
3. *Elevernas föräldrar.*
4. *Eget förslag.*

Vad är det, enligt dig, som visar att en skola är trygg?

1. *Man retas inte i skolan.*
2. *Alla, även de yngre eleverna, vågar säga vad de tycker och tänker.*
3. *Alla, elever och vuxna, blir behandlade på samma sätt.*
4. *Eget förslag.*

Vilka kan mest påverka att skolan blir en trygg plats för alla som vistas där?

1. *Eleverna i skolan.*
2. *Rektor och lärarna.*
3. *Föräldrarna.*
4. *Eget förslag.*

Dokumentation

Låt eleverna dokumentera och sammanställa sina nyvunna kunskaper. Dokumentation kan göras i form av en gemensam utställning, skoltidning, teaterpjäs eller i personliga elevböcker.

Vad kan vi tillsammans göra för att få en tryggare skola?

Låt eleverna diskutera nedanstående frågor. Dela in eleverna i grupper om två eller fyra.

- *Vad kan de vuxna som arbetar i skolan göra för att skolan ska bli en tryggare och trivsammare plats för alla som vistas där?*
- *Vad kan dina och dina klasskamraters föräldrar göra för att skolan ska bli en tryggare och trivsammare plats för alla som vistas där?*
- *Vad kan dina klasskamrater och övriga elever göra för att skolan ska bli en tryggare och trivsammare plats för alla som vistas där?*
- *Vad kan du göra för att dina klasskamrater, övriga skolkamrater och de vuxna som arbetar i skolan ska trivas bättre och känna sig trygga?*

Låt eleverna skriva ner sina svar och åtgärdsförslag. Låt samtliga grupper därefter presentera sina förslag för hela klassen. Skriv upp de olika åtgärdsförslagen på tavlan eller i ett gemensamt dokument. Gå därefter igenom och diskutera samtliga förslag med klassen. Be eleverna att "rangordna" förslagen utifrån vilka förslag som vore bäst att ta tag i först. Sammanställ de tre eller fyra förslag som får flest "röster" inom respektive frågeområde.

Förslagen till de vuxna i skolan

De förslag som rör vilka insatser de vuxna kan göra i skolan kan överlämnas till rektor för vidare beredning i kollegiet. Tänk på att det är oerhört viktigt för eleverna att få någon form av återkoppling på sina förslag.

Förslagen till föräldrarna

De förslag som gäller vad föräldrar kan göra kan överlämnas och diskuteras på ett gemensamt möte med elever och föräldrar. (Se Föräldrasamverkan i inledningskapitlet.)

Förslagen till klassen

De förslag som gäller vad eleverna själva kan göra kan sättas ihop till en affisch eller liknande som sätts upp i klassrummet, elevhall eller liknande. Förslagen bör kontinuerligt följas upp i klassamtal, kompisamtal, utvecklingssamtal eller liknande.

Förslagen till en själv

De förslag som gäller eleven själv, kan hon eller han skriva ner på en lapp och sätta fast under bänkklocket (eller på annan plats om man inte har bänkar med lock). Förslagen bör kontinuerligt följas upp så att varje elev får en känsla av hur väl hon eller han lever upp till sitt "eget ansvar" för en tryggare skola.

3 TEMA

Retas, slåss och vara elak

Retas, slåss
och vara elak

Kortfakta – Om våld, hot och kränkning

De brott som faller under detta tema regleras i huvudsak i 3–7 kap. brottsbalken. År 2003 anmäldes cirka 166 000 brott mot brottsbalken till polisen. Drygt 65 000 var misshandelsbrott, knappt 41 000 var olaga hot, knappt 26 000 var ofredande och drygt 10 000 sexualbrott (varav 2 500 våldtäkter). Under de senaste 25 åren har det i genomsnitt begåtts 100 mord och dråp per år i Sverige.

Under efterkrigstiden har flera stora förändringar skett vad gäller kriminaliseringen av våldsanvändning. Till exempel avskaffades skolagan år 1958 och föräldrars aga av barn i uppfostringssyfte förbjöds år 1979. År 1998 infördes en ny straffbestämelse, nämligen grov kvinnofridskränkning.

Antalet polisanmälda misshandelsbrott har ökat under efterkrigstiden. Delvis hänger detta samman med att benägenheten att anmäla våld och andra kränkningar (t.ex. mobbning) har ökat. Avståndstagandet mot våld som ett sätt att lösa konflikter har blivit större. Men det faktiska våldet har också ökat.

Enligt förordningen (SKOLFS 1994:1) om läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklasser och fritidshemmet ska varje skola ha en plan för hur mobbning ska förebyggas och åtgärdas. Det är rektors skyldighet att se till att en sådan plan finns. Trots att detta krav har funnits sedan år 1994, utsätts i dag i genomsnitt tre till fyra elever i varje klass för mobbning. Problemet är värst i åttonde klass. Därför finns ett aktuellt lagförslag som innehåller krav på att skolan också måste vidta åtgärder när mobbning upptäcks.

En undersökning där skolelever i årskurs nio redovisade sina egna erfarenheter av våld (både som gärningsman och offer) visar att tre av tjugo pojkar begått någon handling under det senaste året som innebar våld mot person jämfört med en av tjugo flickor. En av tio hade blivit hotad så han eller hon känt sig rädd. Drygt två procent av pojkarna uppger att de ofta blir mobbade mot nästan fyra procent av flickorna.

Retas, slåss och vara elak

Allt för många barn går till sin skola och känner obehag eller rädsla. Ofta har detta obehag att göra med att barnet blir psykiskt eller fysiskt trakasserat av sina klasskamrater eller av andra elever på skolan. De beteenden och handlingar som förekommer varje dag i svenska skolor elever emellan, skulle aldrig accepteras på en arbetsplats för vuxna. Många av dessa handlingar är i lagens mening åtalbara.

Skolans uppdrag och värdegrund

Skolans uppdrag är att vara en skola för alla, och att tydligt stå upp för de normer och värden som försvarar varje individs okränkbarhet. Här finner vi också stöd i FN:s båda konventioner, den om barnets rättigheter och den om de mänskliga rättigheterna. Konventionerna ingår i skolans styrdokument.

Detta tema

Inom detta tema undersöker, analyserar och diskuterar eleverna mobbningsproblematiken. Både ur ett eget perspektiv – jag själv, mina kompisar och vår skola – och ur ett vidare perspektiv – hur ser det ut i samhället i stort och vad säger lagen om att retas, slåss och vara elak mot andra.

En "starter" är till för att väcka elevernas intresse för temat. Startern kan även användas till att sätta igång tankar om temats frågeställningar och problematik så att eleverna utifrån det kan hitta på egna frågor att arbeta vidare med. I detta tema ges förslag på två olika "starters", två historier med tillhörande diskussionsfrågor.

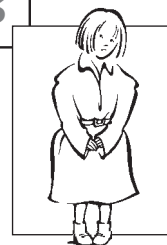
Starter 1. Ny i klassen

Ellen har bott ett antal år utomlands med sin familj. Hennes pappa arbetar på ett företag som har kontor över hela världen. När Ellen var 6 år flyttade de till USA och bodde där i tre år. Därefter flyttade de till Tyskland på två år. Ellen har gått i skolor med barn från många olika länder. Hon har tyckt att det varit kul att lära känna så många andra barn och att få höra om hur det är i deras hemländer. Hon har även själv fått berätta mycket om Sverige. Många av kompisarna har trott att det går isbjörnar på gatorna och att man bor i igloo i Sverige, så Ellen har fått berätta hur det egentligen är. Hon har också blivit mycket bra på att prata engelska.

Men nu efter fem år utomlands har familjen bestämt sig för att flytta hem igen. De har köpt ett hus i ett trevligt villaområde i den stad de bodde i innan de åkte utomlands. Ellen är nu elva år och ska börja i en skola som bara ligger ett par hundra meter från huset där hon bor. Hon ser fram emot att börja i en svensk skola. För hur bra hon än har trivts i sina skolor utomlands, så är de lite väl strikta med många regler. Hon tror också att lärarna är lite snällare i den svenska skolan. Ellen har fått veta att hon ska börja i en ganska liten klass med 20 elever. I klassen finns tolv pojkar och åtta flickor. Hon hoppas att hon snart ska hitta någon kompis.

På sin första dag i skolan har Ellen sin mamma med sig. Läraren hälsar Ellen välkommen inför klassen och visar henne den plats där hon ska sitta. Ellens mamma får en stol så att hon kan sitta med bredvid. Ellen tittar sig omkring i klassrummet. Pojkarna verkar inte bry sig om henne så mycket, men flickorna tittar och viskar en del. Några fnittrar lite och det tycker inte Ellen om. Det gör att hon undrar om hon har satt på sig sina kläder fel eller om det är hennes mamma de fnittrar åt.

Efter några dagar kan inte mamma följa med längre till skolan. Det har inte riktigt gått som Ellen hade hoppats på. Ingen av de andra i klassen har kommit fram och pratat med henne och Ellen har inte riktigt vågat själv utan hängt kvar vid mamma på rasterna. Nu tänker hon att det kanske är bra att mamma inte följer med i dag, för då kanske någon av hennes klasskompisar vågar sig fram till henne. Därför går hon till skolan med både förhoppningar och viss rädsla. Tänk om ingen vill vara med henne i dag heller. Men redan på första rasten kommer tre av flickorna fram till henne. De frågar Ellen var hennes mamma är. Ellen svarar att hon är tvungen att börja arbeta i dag.

"Så du behöver inte ha med henne för att kunna gå i skolan då?" frågar en av flickorna.

"Nej", svarar Ellen.

"Vi trodde det eftersom hon var med i flera dagar."

"Jag har aldrig behövt min mamma med för att kunna gå i skolan", fortsätter flickan. De andra två flickorna fnissar.

"Men jag ser att du har din mammas klänning på dig", säger en av de andra flickorna.

"Det har jag inte alls det", sa Ellen.

"Ja, den är ju i alla fall väldigt stor och din mamma är ju ganska tjock", fortsätter flickan. Och nu skrattar de andra högt.

Ellen känner hur det hettar till bakom ögonen och tårarna börjar välla fram. Varför är de så elaka mot henne?

"Ska du börja grina nu också? Vi skojade ju bara. Tål du inte lite skoj? Då är du en riktig morsgris", säger flickorna, puttar till Ellen hårt och går sedan därifrån.

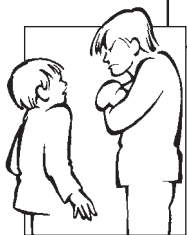
Ellen står kvar ensam. Hon vill inte gå tillbaka till klassrummet. Hon vill inte gå i den här klassen. Hon ville inte gå i den här skolan. Hon vill inte bo i Sverige.

Frågor att diskutera

- *Hur tror du att Ellen känner sig nu?*
- *Flickorna säger att de bara skojade, hur menar de då?
Är det roligt?*
- *Har du varit med om att skoja någon gång så att någon annan har blivit ledsen?*
- *Har du blivit skojad med någon gång så att du blev ledsen?*
- *Vad ska man tänka på för att ingen ska bli ledsen när man skojar?*
- *Hur tycker du att Ellen ska göra nu?*
- *Vad tycker du att Ellens klasskamrater och lärare ska göra nu?*

Skriv- och berättarövning

Låt eleverna var för sig eller i mindre grupper fundera över hur historien fortsätter. Vad gör Ellen? Kommer hon att gå kvar i den klassen och skolan? Kommer Ellens klasskamrater att göra något för att hon ska trivas? I så fall vad? Låt eleverna berätta muntligt eller skriva ner sin historia. Dramatisera gärna historien.

Starter 2. Fotbollsklubben

Anders spelar fotboll i ett lag. Han började redan när hans klubb anordnade fotbollsskola för femåringar. Nu är han tio år, så han har spelat fotboll i halva sitt liv. Det är det bästa han vet. Han är ganska duktig också. Och kanske, kanske, kan han någon gång bli fotbollsproffs. Det är i alla fall vad han hoppas på.

Hans lag har träning två gånger i veckan, tisdagar och torsdagar. På tisdagar är det alltid roligt att gå till träningen, men på torsdagar är det inte lika roligt. Det har ingenting med själva träningen att göra utan med det som händer efter träningen. På torsdagarna tränar klubbens 14-åringar efter det att Anders lag har tränat. När Anders och hans lagkamrater kommer in i omklädningsrummet håller 14-åringarna på att byta om för sin träning. De har bestämt att 10-åringarna ska ge dem service. Det betyder att de ska fylla på deras vattenflaskor, pumpa deras bollar och ibland putsa eller rengöra deras fotbollsskor. Den 10-åring som vägrar hotas med stryk. Om man ändå vägrar så kan några 14-åringar komma in i duschen och hålla i en medan någon annan sätter på iskallt vatten. Därefter lyfter de in 10-åringen i duschen. En annan metod de har för att få sin vilja igenom är att pisksnärta en med sina handdukar. Det gör otroligt ont och lämnar stora röda märken på benen eller på den kroppsdel där pisksnärten tar. Det har Anders råkat ut för två torsdagar i rad.

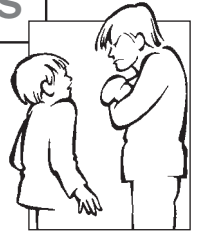
Anders förstår inte varför 10-åringarna ska ge 14-åringarna service. De kan putsa sina skor själva. Dessutom tycker han inte om att bli hotad och slagen för att han inte vill vara slav åt 14-åringarna.

I dag är det torsdag och träning. Träningen är som vanligt rolig, men Anders är lite orolig för det som ska komma efter träningen. Än mer orolig blir han när de första 14-åringarna anländer till idrottsplatsen. De sätter sig bredvid planen och börjar ropa till Anders.

”Hörru plutten, tänker du vara slav i dag eller ska du ha mer stryk?”

Anders blir mycket illa till mods. Han vill absolut inte bli piskad av handdukar igen, det gjorde ont och märkena satt kvar i flera dagar förra gången. Men han vill inte heller bli tvingad att göra något mot sin vilja. När träningen är slut bestämmer sig därför Anders för att prata med sin tränare.

Anders berättar för sin tränare att 14-åringarna har bestämt att 10-åringarna ska ge dem service och att om man inte ställer upp på det får man stryk.

Anders tränare skrattar till och säger "Så har det alltid varit, vänta tills det är du som är 14 år, då är det du som bestämmer, det där är inget att bry sig om".

Sen går Anders tränare iväg till sin bil och åker iväg.

Anders går inte in i omklädningsrummet. Han väntar till dess att 14-åringarnas träning har hållit på ett tag för att slippa möta någon 14-åring därinne. När han kommer in i omklädningsrummet är hans kläder borta. I stället sitter det en lapp på hans plats. På lappen står det: "Titta i toaletten! Så går det för dom som inte ställer upp med service. Nästa gång blir det pisk med handduk".

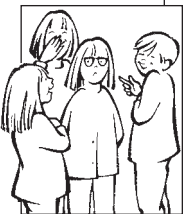
Anders hittar sina kläder i toaletten. Han stoppar ner de blöta kläderna i sin väska och springer ifrån idrottsplatsen med tårarna rinnande.

Frågor att diskutera

- *Hur tror du att Anders känner sig nu?*
- *Varför gör 14-åringarna som de gör? Får man göra så?*
- *Vad tycker du att tränaren borde göra?*
- *Har du varit med om eller hört talas om något liknande?*
- *Vad tycker du att Anders ska göra nu?*

Skriv- och berättarövning

Låt eleverna var för sig eller i mindre grupper fundera över hur historien fortsätter. Vad gör Anders? Kommer han att fortsätta att spela fotboll? Kommer Anders tränare att förstå hur Anders känner och göra något åt situationen? Låt eleverna berätta muntligt eller skriva ner sin historia. Dramatisera gärna historien.

Förslag på frågor att undersöka (nivå 1)

Retas man mycket i din klass?

Retas man mycket i din skola?

Kallar elever varandra för elaka saker i din skola?

Kan man retas eller vara elak utan att det är meningen?

Händer det att elever slåss med varandra i din skola?

Händer det att elever hotar varandra i din skola?

Vad är en kamratstödjure?

Förslag på tillvägagångssätt

Diskutera frågorna i smågrupper.

Skriv ner eller berätta hur du känner.

Gör en undersökning bland dina klasskamrater.

Gör en undersökning i skolan.

Fråga dina föräldrar eller mor- och farföräldrar.

Förslag på frågor att undersöka (nivå 2)

Vad är aga för något? Är det tillåtet?

Vad säger lagen om att slå någon?

Kan det någon gång vara OK att slå någon annan?

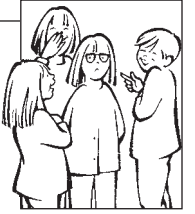
Är det förbjudet att kalla någon för elaka saker?

Vad är mobbning?

Vad tycker skolpersonalen? Tycker de att det är mycket bråk i skolan?

Tycker du att språkbruket (det man kallar varandra elever emellan) är OK i skolan?

Tycker lärarna och de andra vuxna att språkbruket är OK?

Vad tycker dina föräldrar om språkbruket?

Får man hota någon för att få som man vill?

Är lärare och andra vuxna som arbetar på skolan skyldiga att ingripa om någon blir retad?

Hur var det när dina föräldrar gick i skolan? Retades och slogs man då?

Hur var det när dina mor- och farföräldrar gick i skolan? Retades och slogs man då?

Förslag på tillvägagångssätt

Diskutera frågorna i smågrupper.

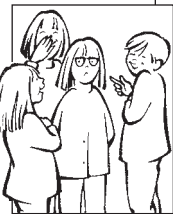
Skriv ner eller berätta hur du känner.

Gör en undersökning bland dina klasskamrater.

Gör en undersökning i skolan.

Fråga dina föräldrar eller mor- och farföräldrar.

Läs lagtexten.

Förslag på frågor att analysera (nivå 1)

Varför retas man?

Varför slåss man?

Hur känns det att bli retad eller slagen?

Vad händer om en lärare eller annan vuxen ser att någon retas?

Hur försöker ni i er skola att motverka att man retas och är elak?

Vet du hur man har gjort i andra skolor för att motverka att man retas och är elak?

Förslag på tillvägagångssätt

Diskutera frågorna i smågrupper.

Skriv ner eller berätta hur du känner.

Gör en undersökning bland dina klasskamrater.

Gör en undersökning i skolan.

Fråga dina föräldrar eller mor- och farföräldrar.

Läs lagtexten.

Förslag på frågor att analysera (nivå 2)

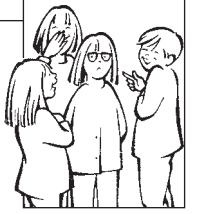
Är det någon skillnad på mobbning och att retas?

Var det mindre bråk i skolan förr i tiden?

Hur var språkbruket (hur man tilltalar och pratar med varandra) förr i tiden?

Vad skulle hända om två vuxna (exempelvis två lärare) började slåss?

Kan man polisanmäla någon som retas, slåss eller kallar en för elaka saker?

Förslag på tillvägagångssätt

Diskutera frågorna i smågrupper.

Skriv ner eller berätta hur du känner.

Gör en undersökning bland dina klasskamrater.

Gör en undersökning i skolan.

Fråga dina föräldrar eller mor- och farföräldrar.

Läs lagtexten.

Retas, slåss och vara elak

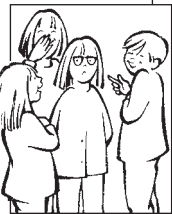
Listövning

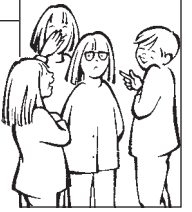
Bra kompis och dålig kompis

Be eleverna var för sig eller i mindre grupper diskutera och lista ett antal kännetecken på hur en bra kompis är och ett antal kännetecken på hur en dålig kompis är. Be därefter varje grupp dokumentera sina synpunkter genom att göra två affischer. Den ena affischen ska ha rubriken "bra kompis" och den andra "dålig kompis". Be eleverna att på respektive affisch rita en bra respektive dålig kompis och därefter skriva deras respektive kännetecken bredvid bilden. Gå igenom affischerna med hela klassen och diskutera hur ni vill ha det i er klass – en klass med bra kompisar eller en klass med dåliga kompisar.

Affischerna kan hängas upp i klassrummet och användas som stöd för diskussion när det har hänt något i klassen. Viktigt är dock att inte bara göra det när något "dåligt" har hänt utan även lyfta fram om någon varit en bra kompis.

Retas, slåss och vara elak

Brainstorming

Den mobbningsfria skolan

Dela in eleverna i smågrupper (cirka fyra elever i varje grupp). Ge dem därefter i uppgift att komma med olika förslag till hur skolan i största möjliga mån ska vara fri från mobbning, slagsmål och otrevligt språkbruk. Låt eleverna, i respektive grupp, rangordna sina förslag. Låt därefter varje grupp presentera sina fem bästa förslag för övriga i klassen. Förslagen kan sedan dokumenteras och presenteras för föräldragruppen, i elevrådet och för skolpersonalen. I ett mer omfattande arbete, över flera årskurser, kan en sådan dokumentation ligga till grund för en konkret handlingsplan för skolan.

Dokumentation

Låt eleverna dokumentera och sammanställa sina nyvunna kunskaper. Dokumentationen kan göras i form av en gemensam utställning, skoltidning, teaterpjäs eller i personliga elevböcker.

Låt eleverna visa upp sitt arbete och sina förslag (se övningen Brainstorming ovan) för exempelvis föräldrar, skolkamrater, rektor och övrig skolpersonal. Låt gärna elevernas arbete och redovisning ligga till grund för en dialog om mobbningsfrågorna mellan elever, skolpersonal, föräldrar och andra aktörer utanför skolan (exempelvis inom föreningslivet).

4

TEMA

Stjåla

Kortfakta – Tillgreppsbrott

I 8 kap. brottsbalken sägs att den, som utan lov tar något som någon annan äger med uppsåt att tillägna sig det, ska dömas för stöld. Straffet ska vara fängelse i högst två år. Är det tillgripna av ringa värde döms för snatteri till böter eller fängelse i högst sex månader. Är brottet grovt döms till fängelse i lägst sex månader och högst sex år.

Enklare stöldbrott som snatterier är relativt vanligt förekommande. Enligt en undersökning där ungdomar i årskurs nio fick svara på frågor om bland annat sina egna handlingar, uppgav över hälften att de någon gång under det senaste året begått någon stöldrelaterad handling. Allvarligare tillgreppsbrott, som till exempel bostadsinbrott, är sällsynta bland ungdomar. Det vanliga är att stöldbrott är en enstaka händelse. Få har begått stöld ett stort antal gånger.

Att ha begått stöldbrott är vanligare bland pojkar än bland flickor. Skillnaden är dock mindre än vad många kanske förväntar sig. Drygt sex av tio pojkar uppger att de begått en stöldhandling, mot fem av tio flickor.

Ungdomar blir också ofta utsatta för stöld. Fyra av tjugo pojkar respektive tre av tjugo flickor i årskurs nio har utsatts för cykelstöld det senaste året. De som ofta själva begår brott är också mer utsatta för brott.

Antalet polisanmälda stöldbrott uppgick år 2003 till knappt 670 000 varav cirka 8 600 var rån. År 1950 var motsvarande antal cirka 110 000. Stöld ur och från motorfordon samt cykelstöld är ett par av de vanligast förekommande brotten i polistatistiken. Antalet anmälda bostadsinbrott uppgick år 2003 till drygt 17 300, vilket är en minskning från mitten av 1980-talet då antalet var över 24 000 per år.

Statistiken över den anmälda stöldbrottsligheten visar naturligtvis inte hela sanningen. Många brott anmäls inte. Benägenheten att anmäla ett stöldbrott varierar bland annat med värdet av det stulna och i vilken mån skadan täcks av en försäkring.

En del av förklaringen till att stöldbrottsligheten inte ökade under 1990-talet och början av 2000-talet kan vara det förebyggande arbete som har utvecklats under senare tid. Inte minst satsas det på att begränsa tillfällena till brott, så kallat situationellt brottsförebyggande arbete. Man brukar i det sammanhanget tala om att påverka brottsligheten genom att

- *försvåra genomförandet av brottsliga handlingar*
- *minska utbytet av brotten*
- *öka upptäcktsrisken vid brott*
- *försvåra bortförklaringar av typen "alla andra gör det"*

Stjåla

De flesta barn och ungdomar tycker spontant att det är fel att stjåla. Men var går gränsen mellan att stjåla och att låna? Var går gränsen mellan mitt och ditt? Får man ta det man hittar? Och hur är det med det som skolan äger, vem drabbas om man tar det? Många barn behöver få pröva sina, ibland väl vida, ramar och värderingar i förhållande till de gränser samhället och lagstiftningen ställer upp.

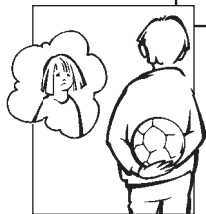
Skolans uppdrag och värdegrund

"Det etiska perspektivet är av betydelse för många av de frågor som tas upp i skolan. Därför skall undervisningen i olika ämnen behandla detta perspektiv och ge grund för och främja elevernas förmåga till personliga ställningstaganden".

Det råder inget tvivel om att det ingår i skolans uppdrag att "fostra" och utbilda eleverna till fungerande samhällsmedborgare genom att utbilda dem i grundläggande rättigheter och skyldigheter. En grundläggande etisk och demokratisk fråga är äganderätten. Stöld är därför en mycket viktig fråga för skolan att belysa ur många olika perspektiv. I första hand bör utbildningen utgå från trivsel- och trygghetsperspektivet, men det ekonomiska perspektivet är också viktigt. Använd detta material och de föreslagna arbetsätten för att tillsammans med eleverna diskutera och agera kring stöldproblematik i skolan och närmiljön.

Detta tema

Inom detta tema undersöker eleverna sina egna värderingar och gränser gällande tillgreppsbrott av olika slag. De får möjlighet att undersöka tillgreppsbrottens omfattning och art i skolmiljön, hemmiljön och övrig närmiljö. Vad finns det för orsaker till olika tillgreppsbrott? Hur kan man exempelvis skydda sin cykel bättre? Vad får stölderna i skolan eller i affären för konsekvenser? Hur känns det att drabbas av inbrott, få sin cykel stulen eller att bli rånad? Slutligen, har eleverna själva någon möjlighet att göra något för att de själva, deras skola eller deras närbutik ska drabbas mindre av tillgreppsbrott?

En "starter" är till för att väcka elevernas intresse för temat. Startern kan även användas till att sätta igång tankar om temats frågeställningar och problematik så att eleverna utifrån det kan hitta på egna frågor att arbeta vidare med. I detta tema ges förslag på två olika "starters", två historier med tillhörande diskussionsfrågor.

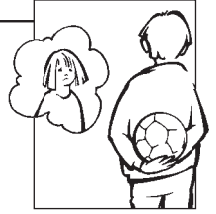
Starter 1. Fotbollen

Tove har köpt en ny fotboll. Den kostade över hundra kronor. Hon hade sparat veckopengen i några veckor och sedan fick hon ett extra bidrag av sin mamma så hon kunde köpa bollen. Nu är hon naturligtvis väldigt sugen på att spela med bollen. Därför ringer hon till Lisa och Christer och frågar om även de är sugna på att spela fotboll borta på grusplanen. Det är de. Därför träffas de alla på fotbollsplanen. De beslutar sig för att ha en straffsparkstävling. När de har skjutit straffar och spelat mot ett mål i ungefär en timme säger Christer att han är tvungen att gå hem för att äta lunch, men att han ska komma tillbaka så fort han ätit. Tjejerna säger hej då till Christer och bestämmer sig för att gå upp till kojan som ligger i skogen bredvid fotbollsplanen. Fotbollen lämnar de vid målet så länge.

Erik har tråkigt i dag, han har inget att göra. Därför har han tagit ut cykeln och cyklar omkring i bostadsområdet. Han bestämmer sig för att cykla till fotbollsplanen, kanske är någon som han känner där och spelar fotboll. Men när han kommer ner till planen är den helt tom. Erik blir besviken. Så upptäcker han att det ligger en jättefin fotboll vid ena målet. Erik ställer cykeln, går fram till bollen. Han ser sig omkring, ingen är i närheten. Erik börjar trixa och skjuta med bollen. När han har trixat en stund så kommer Johan förbi. Han är på väg hem för att testa sitt nya dataspel. Johan frågar Erik om han vill följa med. Det vill han. Erik tittar sig en sista gång omkring och tar med sig bollen.

"Snygg boll", säger Johan. "Den ser ut som en sån som de använder i Champions league."

"Ja, den är min, jag hittade den här." Svarar Erik.

Frågor att diskutera

- *Om man hittar något, exempelvis en fotboll, får man ta den då?*
- *Är fotbollen Eriks nu, eller vems är fotbollen?*
- *Hur skulle du ha gjort om du var Erik och hittade bollen?*
- *Hur tror du att det känns för Tove när hon kommer tillbaka till fotbollsplanen och ser att bollen är borta?*
- *Får Tove helt enkelt skylla sig själv att hennes boll försvann?*

Skriv- och berättarövning

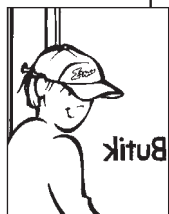
– Vad hände sedan?

Låt eleverna var och en eller i mindre grupper fundera över hur historien om Tove och hennes fotboll kan fortsätta och sluta. Får Tove en ny fotboll? Eller får hon sin fotboll tillbaka? I så fall – hur gick det till? Låt eleverna berätta muntligt eller skriva ner sin historia. Dramatisera gärna.

Starter 2. Kalle Klåfinger (del 1)

Kalle Klåfinger är 10 år. Han tycker att livet är lite jobbigt just nu. Det finns så mycket saker som Kalle vill ha. Det är roliga leksaker, tuffa dataspel, bra CD-skivor och läckra kläder. Men Kalles mamma säger alltid att de inte har råd att köpa de där sakerna. Kalle tycker att det är orättvist. Han tycker att, "alla andra får ju massa saker, varför ska just vi vara så fattiga".

En dag är Kalle hemma hos sin kompis Nils. Nils har hur många dataspel som helst. Därför tycker Kalle att det är väldigt roligt att vara hemma hos Nils och leka. Men problemet är att i dag är Nils själv inte så sugen på att spela dataspel, han vill hellre bygga med lego. Kalle har frågat och tjatat om de inte kan spela dator, men Nils vill absolut inte. När Nils efter ett tag går på toaletten går Kalle fram och tittar på Nils alla dataspel. Han har minst 20 stycken. Flera gånger när de lekt hemma hos Nils har Kalle frågat om han skulle kunna få låna hem ett spel, men Nils har alltid sagt nej. Denna gång bestämmer sig Kalle för att inte fråga. Han tar ett av spelen och stoppar det i sin väska. Kalle tänker att han kan lägga tillbaka det nästa gång han är hemma hos Nils. Och Nils kommer säkert inte att märka att spelet är borta, han har ju så många. När Nils kommer tillbaka från toaletten säger Kalle att han måste gå hem och äta middag, sedan går han hem med spelet i sin väska.

Frågor att diskutera

- *Tycker du att det är OK att Kalle tar datorspelet?*
- *Lånar eller stjål Kalle datorspelet?*
- *Hur skulle du känna det om du var Nils och upptäckte vad Kalle hade gjort?*

Skriv- och berättarövning

– Vad hände sedan?

Låt eleverna var och en eller i mindre grupper fundera över hur historien om Kalle och Nils kan fortsätta och sluta. Lämnar Kalle tillbaka spelet? I så fall – hur gick det till? Eller upptäckte Nils att spelet var borta och vad hände då? Låt eleverna berätta muntligt eller skriva ner sin historia. Dramatisera gärna.

Kalle Klåfinger (del 2)

Det börjar bli vår och är varmt ute. De flesta killarna i Kalles klass har bytt ut vintermösan mot kepsar. Det har även Kalle gjort, men hans keps är samma som han hade förra året och den känns inte alls så snygg och tuff som Kalles kompisars kepsar. Kalle har sett en ny, jättesnygg keps i klädaffären nere i centrum. Han vill mer än allt annat ha en sådan. Men hans mamma säger att de inte har råd att köpa en sådan just nu. Kalle är nere i centrum nästan varje dag och tittar på och provar kepsen. En dag när han provar märker han att kepsen saknar en sån där larmbricka. Kalle tänker därför att om han stoppar kepsen innanför jackan och går ut med den kanske ingen märker något. Han tänker också att affären har så många kepsar och det drabbar ingen om han tar en keps. Kalle börjar sakta gå mot utgången med den nya kepsen innanför jackan. Kalle är på väg ut genom dörrarna då han tappar kepsen.

"Hallå där."

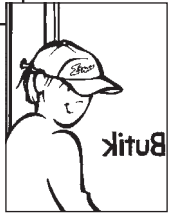
Kalle vänder sig om, stel av skräck.

"Du tappade din keps", säger butiksägaren och plockar upp kepsen från golvet och räcker fram den till Kalle. "Jag ser att det är en sån som jag säljer i min affär, har du köpt den här?" fortsätter butiksinnnehavaren.

"Ja", stammar Kalle fram.

"Vad snällt av dig att handla här hos mig", säger butiksägaren. "De flesta ungdomarna åker ju in till stan och handlar i stället. Det är svårt att få en butik här ute att vara tillräckligt lönsam så att man kan leva på det. Men du, min vän, ska ha ett stort tack för att du handlar hos mig. Välkommen åter."

Kalle tar kepsen och springer därifrån.

Frågor att diskutera

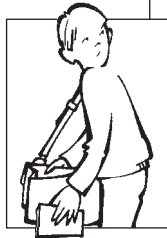
- *Tycker du att det är OK att Kalle tar kepsen?*
- *Kalle tänker ju att det inte är någon som blir drabbad om han tar kepsen, men hur är det egentligen, är det någon som blir drabbad?*
- *Vad tror du händer om butiksägaren förstår att Kalle försöker stjäla kepsen?*
- *Hur tycker du att Kalle borde göra nu?*

Stjäla

Skriv- och berättarövning

– Vad hände sedan?

Låt eleverna var och en eller i mindre grupper fundera över hur historien om Kalle och kepsen kan fortsätta och sluta. Får Kalle dåligt samvete för det han har gjort? Vad säger Kalles mamma när hon ser den nya kepsen? Låt eleverna berätta muntligt eller skriva ner sin historia. Dramatisera gärna.

Stjåla

Förslag på frågor att undersöka (nivå 1)

Vad är stöld?

Vad är snatteri?

Har du varit med om att få något stulet från dig eller din familj? I så fall – hur kändes det?

Har någon av dina kompisar blivit bestulen? Hur kändes det för honom eller henne?

Sker det många stölder i er skola?

Sker det många stölder i ert bostadsområde?

Sker det många stölder i den matbutik ni brukar handla i?

Om man hittar något, får man ta det då?

Förslag på tillvägagångssätt

Diskutera frågorna i smågrupper.

Gör en undersökning bland dina skolkamrater.

Skriv ner eller berätta hur du tänker och känner.

Intervjua någon vuxen.

Kontakta polisen och fråga.

Fråga skolans rektor.

Fråga ägaren till matbutiken.

Förslag på frågor att undersöka (nivå 2)

I lagen 8 kap. brottsbalken talar man om stöld, rån och andra tillgreppsbrott.

Vad menas med tillgreppsbrott?

Förstår du vad det som står i lagtexten betyder?

Hur många stölder sker det varje år i din skola?

Går det att räkna ut vad stölderna i din skola kostar på ett år?

Hur mycket stjäls och snattas det i den matbutik som ligger närmast skolan?

Går det att räkna ut vad stölderna och snatterierna i matbutiken kostar?

Går det att räkna ut hur mycket det stjäls för i Sverige under ett år?

Vad är en hemförsäkring och vad har man en sådan till?

Stjåla

Förslag på tillvägagångssätt

Diskutera frågorna i smågrupper.

Läs lagtexten och försök att "översätta den" så att alla förstår. Slå upp svåra ord i en ordbok.

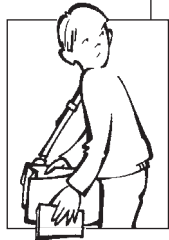
Intervjua någon vuxen.

Kontakta polisen eller en jurist och fråga.

Fråga skolans rektor.

Fråga ägaren till matbutiken.

Räkna, skriv och sammanställ.

Stjåla

Förslag på frågor att analysera (nivå 1)

Vad gör man om man upptäcker att man har fått något stulet?

Löser polisen många stöldbrott? Åker tjuvarna ofta fast?

Hur kan man till exempel se till att ens egen cykel inte blir stulen?

Vad gör de vuxna som arbetar i din skola för att det inte ska ske några stölder där?

Vad händer när en stöld upptäcks i skolan?

Vad händer om någon som snattar upptäcks i affären?

Förslag på tillvägagångssätt

Diskutera frågorna i smågrupper.

Gör en undersökning bland dina skolkamrater.

Skriv ner eller berätta hur du tänker och känner.

Intervjua någon vuxen.

Kontakta polisen och fråga.

Fråga skolans rektor och andra vuxna som arbetar i skolan..

Fråga ägaren till matbutiken.

Förslag på frågor att analysera (nivå 2)

Vad finns det för olika tillgreppsbrott och vad skiljer dessa åt?

Vad kan man få för straff om man stjäl något?

Vem betalar det stölder kostar i

– skolan?

– affären?

– samhället?

Stjåla

Är det fler barn och ungdomar än vuxna som snattar?

Är det fler barn och ungdomar än vuxna som begår stölder?

Är det fler barn och ungdomar än vuxna som begår rån?

Sker det fler stölder nu än förr i tiden?

Vad är det vanligaste som stjåls

– i en affär?

– i en skola?

– i ett bostadsområde?

Finns det vissa tillfällen då det stjåls mer? Vad tror du det beror på i så fall?

Finns det platser där det begås fler stölder? Vad tror du det beror på i så fall?

Kan man på något sätt skydda sig själv mot att bli bestulen?

Om dina föräldrar har en hemförsäkring vad händer då om exempelvis din cykel blir stulen?

Hur försöker affärer skydda sig mot snatterier och stölder?

Hur försöker den kommun du bor i att skydda samhället och dem som lever där mot stölder?

Förslag på tillvägagångssätt

Diskutera frågorna i smågrupper.

Läs lagtexten och försök att finna svar där.

Intervjua någon vuxen.

Intervjua någon pensionär och fråga om de anser att det har blivit fler stölder.

Kontakta polisen eller en jurist och fråga.

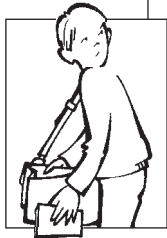
Kontakta ett försäkringsbolag och fråga.

Sök information i litteratur, tidningar och på Internet.

Kontakta polis eller kommunens lokala brottsförebyggande råd.

Fråga skolans rektor.

Fråga ägaren till matbutiken.

Stjåla

Rangordningsövning

Låt eleverna först var och en för sig själv ta ställning till nedanstående beteenden genom att rangordna dem från 1–10 beroende på hur illa de tycker om beteendet. 1 betyder att man tycker minst illa om det beteendet och 10 betyder att man tycker mest illa om det beteendet. Låt eleverna därefter två och två diskutera och komma överens om en gemensam lista 1–10.

Att ta en CD-skiva från en vän.

Att ta en femtiolapp från sin mormor.

Att ta en hundralapp som man hittar på marken.

Att ta en chokladkaka i affären utan att betala.

Att ta en chokladkaka ur någons jacka i gymnastiksalen.

Att ta en CD-skiva från en affär.

Att under en dag "låna" en oläst cykel utan att fråga.

Att tvinga någon att bjuda på godis genom att hota med stryk.

Att under en dag låna sin kompis cykel utan att fråga.

Att genom att hota med stryk tvinga någon att ge en peng för att man ska kunna köpa godis.

Avsluta övningen med att diskutera:

- 1. Hade de och deras kompis samma rangordning?*
- 2. Varför har de rangordnat som de har gjort?*
- 3. Vad skiljer exempelvis att ta en CD-skiva från en vän jämfört med att ta skivan från en affär – vad var värst och varför då? Vem är "ansiktet" bakom affären?*
- 4. Gör även de andra jämförelserna att ta mormors pengar eller några man hittar på gatan. Att ta en chokladkaka i affären eller ur någons jacka osv.*

Låt eleverna ta ställning och motivera sina ställningstaganden.

Dokumentation

Låt eleverna dokumentera och sammanställa sina nyvunna kunskaper. Dokumentationen kan göras i form av en gemensam utställning, skoltidning, teaterpjäs eller i personliga elevböcker.

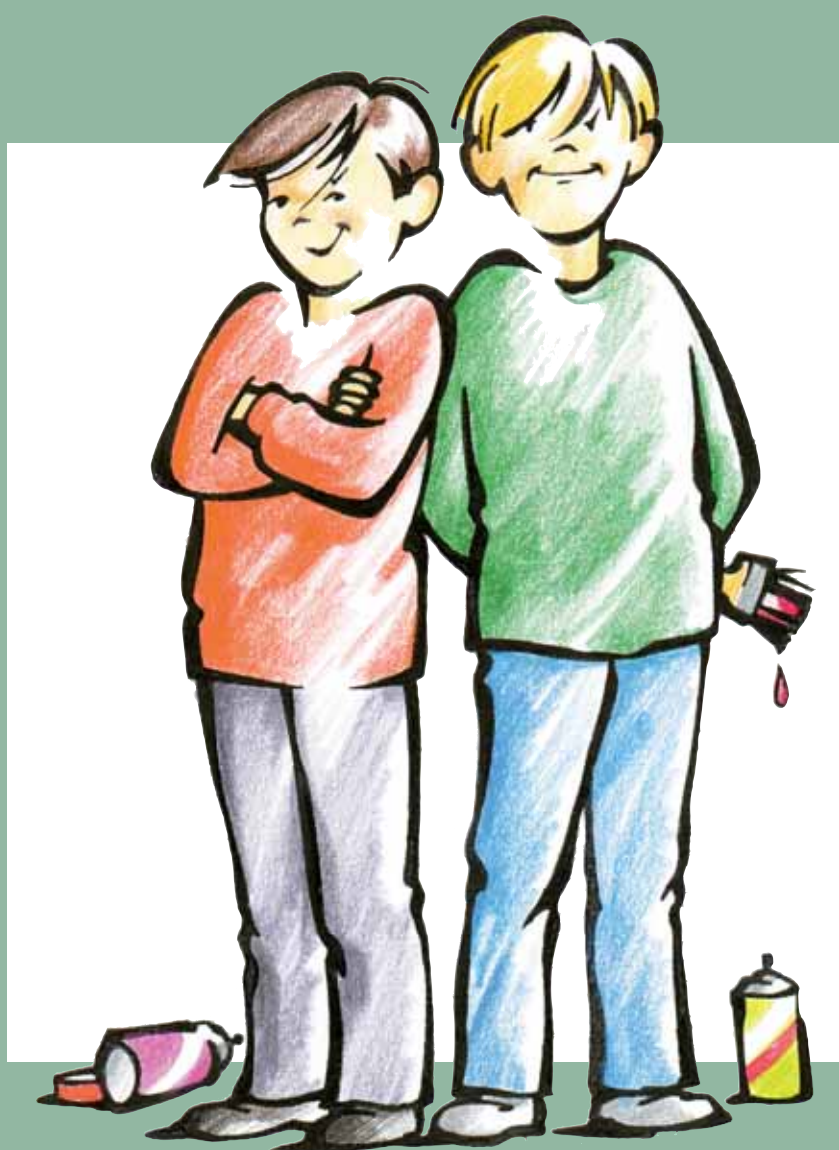
Låt eleverna visa upp sina arbeten för exempelvis föräldrar, skolkamrater och eventuellt de affärsinnehavare som finns i närområdet. Låt gärna elevernas arbeten och redovisningar ligga till grund för en dialog mellan elever, skolpersonal, föräldrar och aktörer i närområdet om hur man kan minimera antalet stölder.

Stjåla

5

TEMA

Förstöra

Kortfakta – Skadegörelse

Skadegörelsebrottet regleras i 12 kap. brottsbalken. Brottsrubriceringarna är skadegörelse, åverkan och grov skadegörelse. Enligt en undersökning där elever i årskurs nio besvarade frågor om bland annat sin egen kriminalitet, uppgav fler än fyra av tio pojkar att de begått någon form av skadegörelse. Motsvarande siffra för flickor var tre av tio.

År 2003 anmäldes drygt 151 000 skadegörelsebrott. Dessa brott har ökat kontinuerligt sedan år 1980. Det faktiska antalet skadegörelsebrott är betydligt större än vad anmälningsstatistiken visar. Under senare tid har de sammanlagda kostnaderna för dessa brott (inkl. klotter) blivit alltmer uppmärksammade. Kanske har detta inneburit att benägenheten att anmäla brotten till polisen har ökat.

Skadegörelsebrotten har olika karaktär, till exempel klotter på en husfasad och åverkan på en bil. Detta gör att utgångspunkterna för att förebygga skadegörelse skiljer sig åt. Endast en del av skadegörelsebrotten är övervägda och planerade handlingar. Till denna grupp hör klotter och liknande systematisk skadegörelse. Ett begränsat antal personer står för en stor del av dessa brott och kostnaderna för denna brottslighet är mycket stora.

Förstöra

De flesta barn och ungdomar upprörs starkt av att få något förstört som de själva eller deras familj äger. Men hur ser de på de saker, byggnader med mera som utgör vår gemensamma miljö? När och varför kan man tillåta sig att förstöra något av detta?

Skolans uppdrag och värdegrund

Skolan ska ge eleverna en demokratisk fostran. Inom ramen för denna uppgift ingår att förmedla en naturlig respekt för den gemensamma miljön och andras egendom. Genom att träna elevernas empatiska förmåga, få dem att reflektera över skadegörelsens konsekvenser och se ekonomiska samband, tydliggörs vars och ens ansvar för en funktionell och trivsamt miljö.

Detta tema

Inom detta tema undersöker eleverna sina och andras uppfattningar och normer kring skadegörelseproblematiken. De får möjlighet att reflektera kring skadegörelsen i deras skola och närmiljö. Vad får skadegörelse för konsekvenser och hur påverkar det trivselt för dem som ska vistas här? Hur ser eleverna på klotter och graffiti? Skiljer sig deras uppfattning från vuxnas? Slutligen: Kan eleverna själva bidra till att minska skadegörelsen i sin skola och närmiljö? Kan man tillsammans med andra verka för en trivsammare miljö?

En starter är till för att väcka elevernas intresse för temat. Startern kan användas till att sätta igång tankar om temats frågeställningar och problematik så att eleverna utifrån det kan hitta på egna frågor att arbeta vidare med. I detta tema ges förslag på tre starters, två historier och en övning.

Starter 1. Lekplatsen

Tomas och Leif har tråkigt. Det är mitt i sommaren och de är de enda som är hemma i området, alla andra kompisar har åkt iväg på semester. Tomas och Leifs föräldrar jobbar denna vecka och därför är pojkarna kvar i stan. Det är överhuvudtaget väldigt tomt i det villaområde där de bor. Man ser bara ett fåtal grannar som arbetar i sina trädgårdar.

Leif har en morakniv som han fått av sin pappa. Tidigare på förmiddagen hade Leif träffat Tomas och då stolt visat upp sin kniv. De hade givit sig av till en skogsdunge bredvid villaområdet för att leta pinnar att tälja. Men eftersom de bara hade haft en kniv var det bara en av dem som kunnat tälja och efter ett tag hade de tröttnat. Och nu, som sagt, har de tråkigt. De släntrar lite planlöst omkring och försöker komma på något att göra. Efter ett tag kommer de fram till den lekplats som ligger på andra sidan villaområdet från skogsdungen sett. De sätter sig i varsin gunga. De säger inte så mycket utan sitter mest och tittar rakt fram. Tomas längtar till nästa vecka. Då ska han och hans lillasyster åka till mormor och morfar. Där kan man bada, fiska och äta jordgubbar.

Leif tar fram sin morakniv och börjar karva lite i gungan som han sitter på. Kniven är vass så det blir ett djupt jack i gummidäcket.

"Jag vet", säger Leif. "Vi skär lite i båda gungorna där vajrarna är fästade. Och sen ställer vi oss och hoppar på gungorna och ser vems gunga som håller längst."

Sagt och gjort. De börjar med att skära var sitt jack kring vajerfästet. De skär bort ungefär hälften av gummit och börjar sedan hoppa på gungorna. Det tar bara någon minut och så hänger gungorna enbart i det ena vajerfästet. Nu går det varken att gunga eller sitta på gungorna. Tomas och Leif går därifrån.

Senare på eftermiddagen ska Tomas hämta sin lillasyster på dagis. Det är en uppgift som han har fått av sina föräldrar och om han gör det hela denna vecka ska han få 100 kronor. Han tycker att det är ganska jobbigt, för hans lillasyster vill alltid att de ska leka, men det finns inte så mycket som de båda tycker är roligt att göra. Men en sak som de brukar göra, och som båda tycker är roligt, är att stanna till vid lekparken och gunga. De brukar hoppa av gungan i farten och se vem som kommer längst. Tomas brukar vinna och det är kanske därför han tycker att det är roligt att vara med sin syster i lekparken.

När de kommer fram till lekparken har Tomas glömt bort det där som han och Leif har gjort med gungorna. Så när hans syster frågar om de inte kan ha gungtävling svarar han glatt ja. Men när de kommer fram till gungorna kommer han ihåg. Gungorna hänger där i enbart den ena vajern. Det går inte att gunga. Hans lillasyster tittar på gungorna och sedan på Tomas. "Vad har hänt med gungorna?" frågar hon.. "De har gått sönder", svarar Tomas. "Men jag vill gunga", säger hans lillasyster och Tomas ser hur det börjar rycka i hennes mungipor. Han vet att det betyder att hon snart ska börja gråta. "Men det går inte", säger Tomas. "Nu får vi gå hem, kom nu." Då börjar hans lillasyster gråta.

Frågor att diskutera

- *Vem äger gungorna på en allmän lekplats?*
- *Hur tror du att Tomas känner sig när hans lillasyster börjar gråta?*
- *Tror du att det kan finnas fler barn som blir ledsna för att gungorna är trasiga?*
- *Hur skulle du reagera om du kom till en lekplats där gungorna var sönderskurna?*
- *Har du varit med om något liknande?*
- *Vad tycker du att Tomas ska göra nu?*

Skriv- och berättarövning

Låt eleverna var för sig eller i mindre grupper fundera över hur historien fortsätter. Vad gör Tomas? Vad händer med gungorna? Kommer Tomas och hans syster att kunna leka med gungorna igen? Låt eleverna berätta muntligt eller skriva ner sin historia. Dramatisera gärna.

Starter 2. Hos mormor och morfar

Tomas och hans lillasyster är hos mormor och morfar. De bor i ett litet samhälle som ligger vid kusten. Samhället har en stor och populär campingplats som ligger nere vid havsbadet. Dit brukar det komma många gäster med husvagnar och tält. En dag när Tomas är nere och badar träffar han några äldre grabbar i femtonårsåldern som är där med sina föräldrar och campar. Han får vara med dem och spela fotboll på stranden och han är även med när de badar. Tomas känner sig väldigt stor när han får vara med de äldre grabbarna. På kvällen träffar han dem igen och de spelar minigolf tillsammans. Efter minigolften har klockan blivit ganska mycket och Tomas måste gå hem. När han säger hej då, frågar en av grabbarna.

"Ska du inte vara med i natt? Då ska vi göra något riktigt häftigt."

"Vad då?" frågar Tomas.

"Det får du se om du kommer till mataffären klockan elva", säger en av grabbarna.

"Men man skulle kunna säga att vi tänker sätta lite färg på den här hålan."

Tomas får inte vara ute så sent som till klockan elva. Men han funderar på om han på något sätt kan smita ut, för han är väldigt nyfiken på vad de äldre grabbarna ska göra. Vad kan de ha menat med att sätta färg på den här hålan? Men han bestämmer sig ändå för att stanna hemma och sova. Han får fråga de äldre grabbarna i morgon vad som var så häftigt.

Nästa dag vaknar han av att han hör sin morfars röst från köket. Morfar låter mycket upprörd. Tomas springer ut i köket för att höra efter vad som har hänt. Morfar står och river i ett skåp. "Här var den", säger han och tar fram en flaska med lacknafta.

"Vad har hänt?" frågar Tomas.

"Någon har kladdat ner vår garagevägg", svarar morfar, och nu måste jag ta bort det. Jag måste antagligen måla om hela väggen."

Tomas följer med morfar ut. På garageväggen har någon sprayat två gubbar och under dem står några bokstäver. Tomas tycker att gubbarna ser rätt roliga ut och att målningen är snygg. Men samtidigt blir han arg för att någon har målat på mormor och morfars vägg utan att fråga om lov. Morfar däremot tycker inte att gubbarna ser roliga ut eller att målningen är snygg. Han är jättearg.

"De har kladdat ner hela samhället", säger han. "De har kladdat på parkbänkar, sop-tunnor, väggar och hela mataffärens vägg ser ut som om någon har tappat hundra liter färg på den."

När morfar nämner mataffären hoppar Tomas till. Det var alltså detta de äldre grabbarna menade.

Frågor att diskutera

- *Varför är Tomas morfar så arg?*
- *Vad tror du att de som bor i samhället tycker?*
- *Hur tycker du det ser ut med klotter eller graffiti?*
- *Vem ska betala Tomas morfars ommålning av garaget?*
- *Vem ska betala ommålningen av alla parkbänkar och matvaruaffärens vägg?*
- *Har du varit med om något liknande?*
- *Vad tycker du att Tomas ska göra nu?*

Skriv- och berättarövning

Låt eleverna var för sig eller i mindre grupper fundera över hur historien fortsätter. Vad gör Tomas? Vad händer med klottret? Vad händer med de äldre grabbarna? Låt eleverna berätta muntligt eller skriva ner sin historia. Dramatisera gärna.

Starter 3. Promenad

Ett annat sätt att närma sig detta tema kan vara att eleverna får i uppgift att ta en promenad i närmiljön. Ibland räcker det med att gå runt skolan och dokumentera den skadegörelse de ser. Dokumentationen kan ske med kamera (gärna digital med visningsruta) eller genom att eleverna antecknar det de ser. Låt sedan eleverna berätta eller visa för varandra vad de har sett. Be dem ge uttryck för vad de känner inför skadegörelsen de ser. Finns det någon typ av skadegörelse som de tycker är värre än någon annan? Vad beror det i så fall på?

Förslag på frågor att undersöka (nivå 1)

Vad är skadegörelse?

Vad är klotter?

Vad är graffiti?

Är det olagligt att klottra?

Har du sett någon skadegörelse?

Förstörs det mycket i din skola?

Förstörs det mycket i ditt bostadsområde?

Förslag på tillvägagångssätt

Diskutera i smågrupper.

Gör en undersökning bland dina skolkamrater.

Skriv ner och berätta hur du tänker och känner.

Intervjua någon vuxen.

Fråga din lärare eller skolans rektor.

Fråga någon som jobbar i ditt bostadsområde.

Förslag på frågor att undersöka (nivå 2)

I 12 kap. brottsbalken talar man om skadegörelse, åverkan och tagande av olovlig väg. Vad betyder dessa ord och vad skiljer dem åt? Förstår du vad det som står i lagtexten betyder?

Går det att räkna ut vad det som förstörs i din skola under ett år kostar?

Går det att räkna ut vad det som förstörs i ditt bostadsområde under ett år kostar?

Vem är det som betalar det som förstörs?

Finns det någon i kommunen eller stadsdelen som arbetar mot skadegörelse?

Förslag på tillvägagångssätt

Läs lagtexten.

Diskutera frågorna i smågrupper.

Gör en undersökning bland dina klasskamrater.

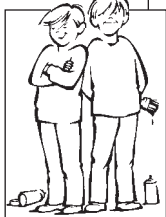
Skriv ner och berätta hur du tänker och känner.

Intervjua någon vuxen.

Fråga din lärare eller skolans rektor.

Fråga någon som jobbar i ditt bostadsområde.

Kontakta kommunen.

Förslag på frågor att analysera (nivå 1)

Hur känns det när något förstörs eller om det klottras i din skola? Blir du ledsen? Arg? Rädd? Eller struntar du i det?

Vad görs i din skola för att det inte ska ske någon skadegörelse där?

Vad görs i din skola om något har förstörts eller om det har klottrats?

Hur känns det om du ser något som har förstörts eller klotter i ditt bostadsområde eller på din väg till skolan? Blir du ledsen? Arg? Rädd? Eller struntar du i det?

Vad tycker andra; kompisar, vuxna, pensionärer?

Kan man påverka sina kompisar så att de inte förstör? I så fall hur?

Förslag på tillvägagångssätt

Diskutera frågorna i smågrupper.

Gör en undersökning bland dina skolkamrater.

Skriv ner och berätta hur du tänker och känner.

Intervjua någon vuxen.

Fråga din lärare eller skolans rektor.

Fråga någon som jobbar i ditt bostadsområde.

Förslag på frågor att analysera (nivå 2)

Varför tror du att man klottrar?

Varför tror du att man förstör?

Vad kostar skadegörelse din skola varje år? Vad får det för andra konsekvenser? Finns det något skolan inte har råd med på grund av kostnaderna för skadegörelse?

Vad kostar skadegörelse din kommun eller stadsdel varje år? Vad får det för andra konsekvenser?

Vad görs för att minska skadegörelsen i din kommun eller stadsdel ?

Kan klotter och skadegörelse göra så att människor känner sig otrygga?

Vad händer om en privatperson får något förstört eller får klotter på sitt hus?

Vad händer om man åker fast för att exempelvis ha klottrat?

Förslag på tillvägagångssätt

Läs lagtexten.

Diskutera frågorna i smågrupper.

Gör en undersökning bland dina skolkamrater.

Skriv ner och berätta hur du tänker och känner.

Intervjua någon vuxen.

Fråga din lärare eller skolans rektor.

Fråga någon som jobbar i ditt bostadsområde.

Kontakta kommunen.

Heta stolen-övning

Sätt eleverna på stolar i en halvcirkel. Läs upp nedanstående påståenden och be dem ta ställning för eller emot genom att resa sig (håller med) eller sitta kvar (håller inte med). Ställ sedan följdfrågor utifrån hur eleverna har svarat så att de får utveckla sina ställningstaganden.

Klotter och graffiti är snyggt.

Det är tufft att klottra.

Du kommer kanske att klottra någon gång.

Det borde finnas ställen där man får klottra.

Om det finns för lite för ungdomar att göra blir det mer skadegörelse.

Det finns för mycket skadegörelse i vår skola.

I en skola utan skadegörelse trivs elever och lärare bättre.

I ett samhälle utan skadegörelse trivs människorna bättre.

Du blir arg om du ser någon förstöra något med flit.

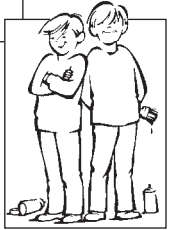
Det är vanligare att killar förstör än att tjejer gör det.

Nästa gång du ser någon förstöra något med flit eller klottra ska du säga till.

Politiker för en dag

Dela in eleverna i smågrupper (cirka fyra elever i varje grupp). Ge dem därefter i uppgift att komma med olika förslag till hur skolan i största möjliga mån ska slippa skadegörelse. Låt eleverna, i respektive grupp, rangordna sina förslag. Låt därefter varje grupp presentera sina fem bästa förslag för de övriga i klassen. Förslagen kan sedan dokumenteras och presenteras i elevrådet och för personalen på skolan. I ett mer omfattande arbete som inbegriper flera årskurser, kan ett sådant arbete ligga till grund för en konkret handlingsplan för skolan.

Eleverna kan också få ge förslag till hur skadegörelsen i närområdet kan minskas. De dokumenterade förslagen kan sedan lämnas över till berörda kommunpolitiker, stadsdelsnämnd eller till det lokala brottsförebyggande rådet.

Dokumentation

Låt eleverna dokumentera och sammanställa sina nyvunna kunskaper. Dokumentation kan göras i form av en gemensam utställning, skoltidning, teaterpjäs eller i personliga elevböcker.

Låt eleverna visa upp sitt arbete och sina förslag (se övningen Politiker för en dag ovan) för exempelvis föräldrar, skolkamrater, rektor, det lokala brottsförebyggande rådet och eventuellt de kommun- eller stadsdelspolitiker som berörs. Låt gärna elevernas arbete och redovisning ligga till grund för en dialog mellan elever, skolpersonal, föräldrar och aktörer i närområdet om hur man kan minimera skadegörelsen.

Elevens planering

BILAGA 1

Namn _____ Datum _____

Mitt arbetsområde _____

Jag ska arbeta tillsammans med _____

Det här ska vi ta reda på _____

De här källorna har vi tänkt använda _____

De här metoderna har vi tänkt använda _____

Vi ska vara klara _____

Så här tänker vi redovisa arbetet _____

Elevens handlingsplan

BILAGA 2

Namn _____ Datum _____

Vårt tema är _____

Jag ska arbeta själv/tillsammans med _____

Mitt ansvarsområde i gruppen är _____

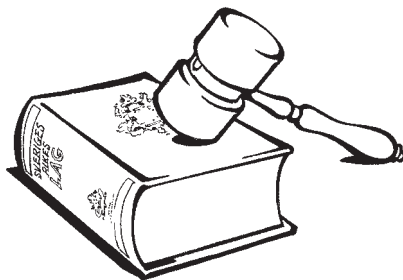
Utifrån det vi lärt oss vill jag/vi genomföra följande

Syftet med att genomföra detta är _____

De här metoderna har jag/vi tänkt använda _____

Jag/vi ska vara klar/-a _____

Så här tänker jag/vi redovisa arbetet _____

Lagar och vanliga påföljder

I denna bilaga finns *utdrag* ur de lagar som berör handledningens teman samt en lista över de vanligaste påföljderna. Texterna kan användas såväl som stöd för lära-
ren som i undervisningen.

3 kap. Om brott mot liv och hälsa

1 § Den som berövar annan livet, dömes för mord till fängelse i tio år eller på livstid.

2 § Är brott som i 1 § sägs med hänsyn till de omständigheter som föranlett gärningen eller eljest att anse som mindre grovt, dömes för dråp till fängelse, lägst sex och högst tio år.

3 § Dödar kvinna sitt barn vid födelsen eller eljest å tid då hon på grund av nedkomsten befinner sig i upprivet sinnestillstånd eller i svårt trångmål, dömes för barnadråp till fängelse i högst sex år.

5 § Den som tillfogar en annan person kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försätter honom eller henne i vanmakt eller något annat sådant tillstånd, döms för misshandel till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader.

6 § Är brott som i 5 § sägs att anse som grovt, skall för grov misshandel dömas till fängelse, lägst ett och högst tio år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningen var livsfarlig eller om gärningsmannen tillfogat svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom eller eljest visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

7 § Den som av oaktsamhet orsakar annans död, döms för vållande till annans död till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter.

Är brottet grovt, döms till fängelse, lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas

1. om gärningen har innefattat ett medvetet risktagande av allvarligt slag, eller
2. om gärningsmannen, när det krävts särskild uppmärksamhet eller skicklighet, har varit påverkad av alkohol eller något annat medel eller annars gjort sig skyldig till en försummelse av allvarligt slag.

8 § Den som av oaktsamhet orsakar annan person sådan kroppsskada eller sjukdom som inte är ringa, döms för vållande till kroppsskada eller sjukdom till böter eller fängelse i högst sex månader.

Är brottet grovt, döms till fängelse i högst fyra år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas

1. om gärningen har innefattat ett medvetet risktagande av allvarligt slag, eller
2. om gärningsmannen, när det krävts särskild uppmärksamhet eller skicklighet, har varit påverkad av alkohol eller något annat medel eller annars gjort sig skyldig till en försummelse av allvarligt slag.

9 § Utsätter någon av grov oaktsamhet annan för livsfara eller fara för svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom, dömes för framkallande av fara för annan till böter eller fängelse i högst två år.

11 § För försök eller förberedelse till mord, dråp, barnadråp eller sådan misshandel som ej är ringa, så ock för stämpling till mord, dråp eller grov misshandel eller underlåtenhet att avslöja sådant brott dömes till ansvar enligt vad i 23 kap. stadgas.

4 kap. Om brott mot frihet och frid

4 § Den som genom misshandel eller eljest med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar annan att göra, tåla eller underlåta något, dömes för olaga tvång till böter eller fängelse i högst två år. Om någon med sådan verkan övar tvång genom hot att åtala eller angiva annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande, dömes ock för olaga tvång, såframtvånget är otillbörligt.

Är brott som avses i första stycket grovt, dömes till fängelse, lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas om gärningen innefattat pinande till beaktelse eller annan tortyr.

5 § Om någon lyfter vapen mot annan eller eljest hotar med brottslig gärning på sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig fruktan för egen eller annans säkerhet till person eller egendom, döms för olaga hot till böter eller fängelse i högst ett år.

Är brottet grovt, döms till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år.

7 § Den som handgripligen antastar eller medelst skottlossning, stenkastning, oljud eller annat hänsynslöst beteende eljest ofredar annan, döms för ofredande till böter eller fängelse i högst ett år.

5 kap. Om ärekränkning

1 § Den som utpekar någon såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller eljest lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning, dömes för förtal till böter.

Var han skyldig att uttala sig eller var det eljest med hänsyn till omständigheterna försvarligt att lämna uppgift i saken, och visar han att uppgiften var sann eller att han hade skälig grund för den, skall ej dömas till ansvar.

2 § Är brott som i 1 § sägs att anse som grovt, skall för grovt förtal dömas till böter eller fängelse i högst två år.

Vid bedömning huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om uppgiften genom sitt innehåll eller den omfattning i vilken den blivit spridd eller eljest var ägnad att medföra allvarlig skada.

3 § Den som smädar annan genom kränkande tillmäle eller beskyllning eller genom annat skymfligt beteende mot honom, dömes, om gärningen ej är belagd med straff enligt 1 eller 2 §, för förolämpning till böter.

Är brottet grovt, dömes till böter eller fängelse i högst sex månader.

8 kap. Om stöld, rån och andra tillgreppsbrott

1 § Den som olovligen tager vad annan tillhör med uppsåt att tillägna sig det, dömes, om tillgreppet innebär skada, för stöld till fängelse i högst två år.

2 § Är brott som i 1 § sägs med hänsyn till det tillgripnas värde och övriga omständigheter vid brottet att anse som ringa, skall för snatteri dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.

4 § Är brott som i 1 § sägs att anse som grovt, skall för grov stöld dömas till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om tillgreppet skett efter intrång i bostad, om det avsett sak som någon bar på sig, om gärningsmannen varit försedd med vapen, sprängämne eller annat dylikt hjälpmedel eller om gärningen eljest varit av särskilt farlig eller hänsynslös art, avsett betydande värde eller inneburit synnerligen kännbar skada.

5 § Den som stjälar medelst våld å person eller medelst hot som innebär eller för den hotade framstår som trängande fara eller, sedan han begått stöld och anträffats på bar gärning, sätter sig med sådant våld eller hot till motvärn mot den som vill återtaga det tillgripna, dömes för rån till fängelse, lägst ett och högst sex år. Detsamma skall gälla om någon med sådant våld eller hot tvingar annan till handling eller underlåtenhet som innebär vinning för gärningsmannen och skada för den tvungne eller någon i vars ställe denne är. Lika med våld anses att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Är förfarande som avses i första stycket med hänsyn till våldet, hotet eller omständigheterna i övrigt av mindre allvarlig art, dömes dock ej för rån utan för annat brott som förfarandet innefattar.

6 § Är brott som i 5 § sägs att anse som grovt, skall för grovt rån dömas till fängelse, lägst fyra och högst tio år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om våldet var livsfarligt eller om gärningsmannen tillfogat svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom eller om han eljest visat synnerlig råhet eller på ett hänsynslöst sätt utnyttjat den rånades skyddslösa eller utsatta ställning.

7 § Tager och brukar någon olovligen motorfordon eller annat motordrivet fortkaffningsmedel, som tillhör annan, dömes, om gärningen ej är belagd med straff enligt vad förut i detta kapitel är sagt, för tillgrepp av fortkaffningsmedel till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter.

Är brottet grovt, dömes till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år.

8 § Den som, i annat fall än särskilt i detta kapitel omförmäles, olovligen tager och brukar eller eljest tillgriper något, dömes för egenmäktigt förfarande till böter eller fängelse i högst sex månader. Detsamma skall gälla om någon utan tillgrepp, genom att anbringa eller bryta lås eller annorledes, olovligen rubbar annans besittning eller ock med våld eller hot om våld hindrar annan i utövning av rätt att kvarhålla eller taga något.

Är brottet grovt, dömes till fängelse i högst två år.

9 § Rubbar man olovligen annans besittning för att själv taga sig rätt, dömes för självtäkt till böter eller fängelse i högst sex månader.

10 § Avleder någon olovligen elektrisk kraft, döms för olovlig kraftavledning till böter eller fängelse i högst ett år.

Är brottet grovt, döms till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år.

11 § Tager någon i skog eller mark olovligen sådant som avses i 12 kap. 2 § andra stycket och är ej brottet enligt vad där sägs att anse som åverkan, skall vad i detta kapitel är stadgat angående tillgrepp äga tillämpning.

Gör någon intrång i annans besittning av fastighet, såsom genom att olovligen anbringa eller bryta stängsel, bygga, gräva, plöja, upptaga väg eller låta kreatur beta, eller skiljer någon obehörigen annan från besittning av fastighet eller del därav, skall vad i 8 och 9 §§ sägs om egenmäktigt förfarande eller självtäkt äga tillämpning.

12 § För försök eller förberedelse till stöld, grov stöld, rån, grovt rån, tillgrepp av fortkaffningsmedel eller olovlig kraftavledning, så ock för stämpling till eller underlåtenhet att avslöja rån eller grovt rån dömes till ansvar enligt vad i 23 kap. stadgas. Skulle tillgrepp av fortkaffningsmedel, om brottet fullbordats, hava varit att anse som ringa, må dock ej dömas till ansvar som nu sagts.

13 § Har annat i detta kapitel angivet brott än grov stöld, rån eller grovt rån förövats mot

1. någon som inte endast tillfälligt sammanbodde med gärningsmannen,
2. make, den som är i rätt upp- eller nedstigande släktskap eller svågerlag, syskon, svåger eller svägerska eller
3. någon annan som på liknande sätt är närstående till gärningsmannen, får åklagaren väcka åtal endast om målsäganden har angett brottet till åtal eller åtal är påkallat ur allmän synpunkt.

Vid tillämpning av vad nu sagts skall med gärningsman likställas annan som medverkat vid brottet och den som gjort sig skyldig till häleri eller häleriförseelse.

12 kap. Om skadegörelsebrott

1 § Den som förstör eller skadar egendom, fast eller lös, till men för annans rätt därtill, döms för skadegörelse till böter eller fängelse i högst ett år.

2 § Är brott som i 1 § sägs med hänsyn till skadans obetydlighet och övriga omständigheter vid brottet att anse som ringa, skall för åverkan dömas till böter.

Den som i skog eller mark olovligen tager växande träd eller gräs eller, av växande träd, ris, gren, näver, bark, löv, bast, ollon, nötter eller kåda eller ock vindfälle, sten, grus, torv eller annat sådant, som ej är berett till bruk, dömes för åverkan, om brottet med hänsyn till det tillgripnas värde och övriga omständigheter är att anse som ringa.

3 § Om brott som i 1 § sägs är att anse som grovt, skall för grov skadegörelse dömas till fängelse i högst fyra år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om av gärningen kommit synnerlig fara för någons liv eller hälsa eller skadan drabbat sak av stor kulturell eller ekonomisk betydelse eller om skadan eljest är synnerligen kännbar.

4 § Tager man olovlig väg över tomt eller plantering eller över annan äga, som kan skadas därav, dömes för tagande av olovlig väg till böter.

5 § För försök eller förberedelse till grov skadegörelse och försök till skadegörelse samt för underlåtenhet att avslöja grov skadegörelse, döms till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap.

6 § Åverkan eller tagande av olovlig väg må, om brottet endast förnärmar enskilds rätt, åtalas av åklagare allenast om åtal av särskilda skäl finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Vanliga påföljder

- **Fängelse**

– kan, under vissa villkor, om det inte överstiger 3 månader, avtjänas i form av intensivövervakning med elektronisk kontroll ("fotboja").

- **Sluten ungdomsvård**

- **Sluten psykiatrisk vård**

- **Öppen psykiatrisk vård**

- **Böter**

– dagsböter

– penningböter

- **Skyddstillsyn**

– kan kombineras med fängelse, max tre månader eller samhällstjänst.

- **Samhällstjänst**

- **Villkorlig dom**

– kan kombineras, vanligen med böter eller samhällstjänst.

- **Ungdomstjänst**

- **Vård inom socialtjänsten**

Åklagare kan också underlåta att föra ärendet till åtal. Åklagare kan meddela åtalsunderlåtelse, vilket innebär att saken inte går till domstol, trots att personen bedöms som skyldig till brottet. Skälen för åtalsunderlåtelse kan till exempel vara att personen är ung eller att brottet anses vara en engångsföreteelse och inte är särskilt grovt.

Utöver detta kan åklagare meddela strafföreläggande, som är en form av böter.

Särskilda regler för påföljder utdelade av domstol finns i 30 kap. 5 § BrB :

”För brott som någon begått innan han fyllt arton år får rätten döma till fängelse endast om det finns synnerliga skäl. Att rätten därvid i första hand skall bestämma påföljden till slutet ungdomsvård i stället för fängelse framgår av 31 kap. 1 §.

För brott som någon begått efter det att han fyllt arton år men innan han fyllt tjuogoett år får rätten döma till fängelse endast om det med hänsyn till gärningens straffvärde eller annars finns särskilda skäl för det.”

I övrigt finns i 29 kap. BrB alla förmildrande respektive försvårande omständigheter som rätten skall beakta.

FRITZES

Denna rapport kan beställas i bokhandeln eller hos
Fritzes Kundservice, 106 47 Stockholm. Telefon 08-690 91 90. Fax 08-690 91 91.

E-post order.fritzes@nj.se Internet www.fritzes.se

ISSN 1100-6676, ISBN 91-38-32133-5